

Η ΤΑΥ Η ΨΙ ΤΑΣ

ΤΙΜΗΣΕ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΟΠΟΥ ΣΤΗΝ ΖΩΗ ΤΟΥΣ ΟΡΙΣΑΝ
ΝΑ ΦΥΛΑΓΟΥΝ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ.
ΠΟΤΕ ΑΠΟ ΤΟ ΧΡΕΟΣ ΜΗ ΚΙΝΟΥΜΤΕΣ,
ΔΙΚΑΙΟΙ ΚΑΙ ΙΣΟΙ, ΣΕ ΟΛΕΣ ΤΩΝ ΤΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ,
ΑΛΛΑ ΜΕ ΛΥΠΗ ΚΙΟΛΑΣ ΚΑΙ ΕΥΣΠΛΑΧΜΙΑ,
ΓΕΜΜΑΔΙΟΙ ΟΣΑΚΙΣ ΕΙΜΑΙ ΠΛΟΥΣΙΟΙ,
ΚΙ ΟΤΑΝ ΕΙΜΑΙ ΠΤΩΧΟΙ, ΠΑΛΙ ΕΙΣ ΜΙΚΡΟΝ ΓΕΜΜΑΔΙΟΙ,
ΠΑΛΙ ΣΥΜΤΡΕΧΟΜΤΕΣ ΟΣΟ ΜΠΟΡΟΥΜΕ,
ΠΑΝΤΟΤΕ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ ΟΜΙΛΟΥΜΤΕΣ,
ΠΛΗΝ ΧΩΡΙΣ ΜΙΣΟΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΨΕΥΔΟΜΕΝΟΥΣ.
ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΗ ΤΙΜΗ ΤΟΥΣ ΠΡΕΠΕΙ
ΟΤΑΝ ΠΡΟΒΛΕΠΟΥΜ, ΚΑΙ ΠΟΛΛΟΙ ΠΡΟΒΛΕΠΟΥΜ,
ΠΩΣ Ο ΕΦΙΑΛΤΗΣ ΘΑ ΦΑΔΕΙ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ,
ΚΑΙ ΟΙ ΜΗΔΟΙ ΕΠΙΤΕΛΟΥΣ ΘΑ ΔΙΑΒΟΥΜΕ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΒΑΦΗΣ

Η ΤΑΥ Η ΨΙ ΤΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΟΥ ΣΤΑΜΑΤΙΝΑ

ΜΝΗΜΕΙΑΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΧΩΡΟΙ ΣΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ της ΣΠΑΡΤΗΣ

και ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥΣ

Εισήγηση – Επίβλεψη: Γ. ΒΑΡΕΛΙΔΗΣ
Δρ. Αρχιτέκτονας-Μηχανικός-Πολιοδόμος-ΕΜΠ

Αθήνα 2010

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφάλαιο	1	ΕΙΣΑΓΩΓΗ		
	1.1	Περίληψη.....	σελ.	3
	1.2	Η πόλη ΣΗΜΕΡΑ.....	σελ.	4
Κεφάλαιο	2	ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ		
	2.1	Φυλές, πολιτισμοί και εισβολείς.....	σελ.	6
	2.2	Ιστορία των πολέμων και δυναστειών.....	σελ.	8
	2.3	Οπλισμός, τακτική	σελ.	8
	2.4	Μεσαίωνας	σελ.	9
	2.5	Νεώτερη εποχή.....	σελ.	9
Κεφάλαιο	3	ΤΕΧΝΗ, ΜΝΗΜΕΙΑ και ΙΣΤΟΡΙΑ		
	3.1	Η τέχνη στην αρχαία Σπάρτη	σελ.	11
	3.2	Ιστορία και Μνημεία που σώζονται.....	σελ.	13
	3.3	Ο ναός της Αρτέμιδος Ορθίας.....	σελ.	14
	3.4	Το Αρχαίο Θέατρο.....	σελ.	16
	3.5	Η Ακρόπολη.....	σελ.	18
	3.6	Λεωνιδαίον.....	σελ.	21
	3.7	Ιερό Απόλλωνος.....	σελ.	22
	3.8	Θολωτός Τάφος Βαφειού.....	σελ.	23
	3.9	Μενελαιόν.....	σελ.	24
Κεφάλαιο	4	ΜΝΗΜΕΙΑ, ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ και ΑΝΑΦΟΡΕΣ		
	4.1	Το Μουσείο.....	σελ.	25
	4.2	Μνημεία-Αξιοθέατα.....	σελ.	26
	4.3	Παραδοσιακοί οικισμοί και διατηρητέα κτίρια.....	σελ.	35
Κεφάλαιο	5	ΥΠΑΡΧΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ		
	5.1	Ομαδοποίηση Μνημείων – Χώρων.....	σελ.	37
	5.2	Μνημεία εκτός πόλης.....	σελ.	37
	5.2.1	Δρόμοι, Περιβάλλον χώρος.....	σελ.	38
	5.3	Η Ακρόπολη της Σπάρτης.....	σελ.	42
	5.3.1	Μονοπάτια, χώροι.....	σελ.	43
	5.4	Μνημεία εντός πόλης, Διατηρητέα, αξιοθέατα.....	σελ.	48
	5.4.1	Διαδρομές, πρόσβαση και ανάδειξη τόπων.....	σελ.	48
Κεφάλαιο	6	ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΧΩΡΩΝ & ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ		
	6.1	Μνημεία εκτός πόλης.....	σελ.	52
	6.2	Μνημεία εντός πόλης.....	σελ.	53
	6.3	Πολιτιστική και Οικονομική Ανάπτυξη.....	σελ.	55
Κεφάλαιο	7	ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ, ΥΛΙΚΑ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ		
	7.1	Διάστρωση δρόμων, πεζοδρόμων, χώρων.....	σελ.	56
	7.2	Περιφράξεις, διαχωρισμοί, διαμορφώσεις.....	σελ.	60
	7.3	Φωτισμοί, σήμανση.....	σελ.	64
	7.4	Ξεκούραση, προβολή, αποκομιδή.....	σελ.	69
		Χάρτες.....	σελ.	72
		Βιβλιογραφία, Πηγές.....	σελ.	75

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η τοποθεσία και η θέση στην ευρύτερη περιοχή, η ιστορική αναδρομή μέσα από γεγονότα, οι ιστορικές αναφορές, οι συνθέσεις του πληθυσμού μέσα στο χρόνο, οι κοινωνικές δομές, οι τέχνες, οι συνήθειες από τη γέννηση - μετοίκηση των πρώτων πληθυσμών, οι εικόνες στοιχείων του ιστορικού αλλά και πρόσφατου παρελθόντος χρόνου, μέσα από τα διαθέσιμα στοιχεία μνημείων, ιστορικών συγγραφών, αλλά και εικόνων της νεότερης Ιστορίας του τόπου, είναι απαραίτητα προκειμένου να συνδεθούν ιστορικά, σε μια οντότητα.

Όσα καταμαρτυρούν αυτή τη πορεία, οι μύθοι και οι θρύλοι, οι παραδόσεις και οι μορφολογίες, συνιστούν το λόγω ύπαρξης και ηρωικού τέλους μορφών αθάνατων μέσα από το πνεύμα και την εικόνα που απορρέει στα μνημεία που σώθηκαν στο πέρασμα του χρόνου.

Είναι ανάγκη σήμερα περισσότερο από ποτέ, η σύνδεση αυτών των χώρων, με σεβασμό στην ακολουθία των ιστορικών γεγονότων που καταγράφηκαν, έτσι ώστε ο σύγχρονος κόσμος και ο επισκέπτης να νιώθει το μεγαλείο και το πνεύμα της ιστορικότητας των τόπων. Μιας Ιστορικής αίσθησης και υποβολής, που αποπνέουν οι χώροι, τα μνημεία, τα αντικείμενα και οι σύγχρονες αναφορές, σε μια περιήγηση του επισκέπτη στη πόλη, συνδέοντας το παρελθόν με τις συνθήκες του παρόντος, προβλέποντας αυτές του μέλλοντος.

Οι κατασκευές και οι διαμορφώσεις καθώς και οι λειτουργίες των κυρίων αρχαιολογικών χώρων, οι διαδρομές και ο περιβάλλον χώρος, θα πρέπει να είναι κατασκευασμένοι με κύριο σκοπό τη προβολή των μνημείων, με καλαίσθητες κατασκευές και επιλεγμένα υλικά, με κατασκευαστικές λεπτομέρειες που προάγουν τη λειτουργικότητα των χώρων σε πλήρη εναρμόνιση με το περιβάλλον, με ύφος που αρμόζει στην ιστορικότητα του τόπου.

Η Πτυχιακή αυτή εργασία, προκειμένου να αποτελεί μια ρεαλιστική πρόταση ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Σπάρτης περιλαμβάνει τρεις ενότητες.

Η πρώτη ενότητα περιλαμβάνει εκτενή αναφορά στην ιστορική διαδρομή της πόλης και των κατοίκων της, με σκοπό να αναδείξει το βάρος της ιστορικής κληρονομιάς του τόπου αλλά και της Ελλάδας.

Η δεύτερη ενότητα αποτυπώνει και αναλύει την υπάρχουσα κατάσταση των μνημείων συνδεδεμένη με Ιστορικά στοιχεία. Επισημαίνει τις υπάρχουσες παρεμβάσεις και προτείνει νέες προκειμένου να γίνει βελτίωση της λειτουργίας και προβολής με την ενοποίηση των χώρων μέσω διαδρομών και νέων λειτουργιών.

Στη Τρίτη ενότητα είναι η μελέτη για τη πολεοδομική ανάπτυξη των τόπων με προτάσεις για τις ενότητες των μνημείων. Προτείνονται οι απαιτούμενες απαλλοτριώσεις, χώροι στάθμευσης, δίκτυο πεζοδρόμων, διαδρομές και μέσα. Παραθέτονται στοιχεία αρχιτεκτονικά και λεπτομέρειες κατασκευών, εξοπλισμός και διαμορφώσεις.

Αναλύονται επίσης τα πλεονεκτήματα της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων με αναφορά στη βελτίωση της εικόνας των χώρων και της πόλης. Η ανάπτυξη και η ενοποίηση των χώρων θα συμβάλει στην άνοδο του τουρισμού της πόλης καθώς και την οικονομική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής.

1.2 Η πόλη ΣΗΜΕΡΑ.

Η Σπάρτη είναι πόλη της Πελοποννήσου και πρωτεύουσα του νομού Λακωνίας της Ελλάδας. Είναι χτισμένη νότια από το κέντρο της αρχαίας ομώνυμης πόλης, κοντά στη δεξιά όχθη του ποταμού Ευρώτα. Η πεδιάδα που απλώνεται γύρω της είναι καταπράσινη από ελιές, πορτοκαλιές, λεμονιές, μουριές και άλλα δέντρα. Στα νοτιοδυτικά υψώνεται το όρος Ταΰγετος, με τις πανύψηλες κορυφές και την άγρια ομορφιά του. Στα ανατολικά της πόλης βρίσκεται η οροσειρά του Πάρνωνα που είναι κατάφυτη από έλατα και άλλα δέντρα.

Η γεωγραφική θέση της Σπάρτης

Η πόλη επανιδρύθηκε μετά την απελευθέρωση της χώρας, το 1834, ύστερα από απόφαση του βασιλιά Όθωνα και σε επίσημη τελετή την 1 Ιανουαρίου 1857, έγινε η εγκαθίδρυση των αρχών από το Μυστρά στη νέα πόλη, που ήταν και η πρώτη στην Ελλάδα που χαράχθηκε με πολεοδομικό σχέδιο, (δεύτερη ήταν το Γύθειο). Έχει πλατιούς και δεντροφυτεμένους δρόμους, μεγάλες πλατείες, ωραίες νεοκλασικές οικοδομές και πλούσια ύδρευση.

Το ένδοξο παρελθόν της και η κοντινή απόσταση από τον πολυθρύλητο Μυστρά τραβούν την προσοχή πολλών επισκεπτών - τουριστών με προσεγγίσεις κρουαζιερόπλοιων στο Γύθειο. Αποτελεί το οικονομικό και εμπορικό κέντρο του νομού. Έχει αξιόλογο αρχαιολογικό μουσείο και μουσείο της ελιάς. Είναι η μόνη πόλη πρωτεύουσα νομού της Πελοποννήσου που δεν συνδέεται με σιδηροδρομικό δίκτυο (αν και είχε προβλεφθεί τέτοια σύνδεση τον 19ο αιώνα). Επικοινωνεί όμως οδικά με την Καλαμάτα και την Τρίπολη, ενώ διαθέτει και μικρό αεροδρόμιο.

Λιτή πόλη, με κεραμοσκεπάστα σπίτια, χτισμένη στη μέση της κοιλάδας του Ευρώτα, στην ίδια θέση όπου ήταν η αρχαία πόλη. Σύγχρονο αστικό κέντρο, με καλή ρυμοτομία, είναι η πρωτεύουσα του νομού, διοικητικό, εμπορικό κέντρο του. Έχει 15.828 κατοίκους.

Ο νομός συνορεύει βόρεια με το νομό Αρκαδίας ανατολικά με το νομό Αρκαδίας και με το Μυρτώο Πέλαγος, δυτικά με το Μεσσηνίας και το Μεσσηνιακό κόλπο, νότια βρέχεται από το Λακωνικό κόλπο και από το Μυρτώο πέλαγος. Στο νομό Λακωνίας υπάγεται και η νησίδα Ελαφόνησος. Στοιχεία νομού:

Έκταση: 3.636 τ.χλμ.
Πληθυσμός(2001): 99.637
Κατανομή πληθυσμού: Αγροτικός: 67.810
                                  Αστικός : 31.827
Δημοί : 22
Πρωτεύουσα: Σπάρτη
                  Βουνά: Ταΰγετος
                                  Πάρνωνας
                                  Σαγιάς
Ποτάμια: Ευρώτας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

2.1 Φυλές, πολιτισμοί και εισβολείς.

Η Λακωνία κατοικήθηκε στα Νεολιθικά Χρόνια (6.000 – 3.000 π.Χ.) και σαν πρώτοι κάτοικοί της αναφέρονται οι Λέλεγες, τους οποίους διαδέχθηκαν Αχαιοί και Ίωνες. Πρώτος βασιλιάς της χώρας ήταν ο Λέλεγας, γι' αυτό και ονομαζόταν Λελεγία, ενώ πρώτος βασιλιάς της δεύτερης δυναστείας ήταν ο μυθικός Λακεδαίμων. Αργότερα στα προελληνικά εκείνα φύλα των Πελασγών ήρθαν να προστεθούν και οι Έλληνες φορείς του μεσοελλαδικού πολιτισμού (1900 - 1600 π.Χ.) που εγκαταστάθηκαν στις Αμύκλες, κοντά στη Σπάρτη. Οι επόμενοι πολιτισμοί, υστεροελλαδικός μυκηναϊκός, άφησαν διάφανα τεκμήρια της ακμής τους, αν κρίνει κανείς από τη σημασία που δίνει ο Όμηρος στο βασίλειο του Μενέλαου.

Με τον καιρό η Λακωνία απέκτησε μεγάλη δύναμη.

Αναφέρεται και από τον Όμηρο στα έπη του, την Ιλιάδα και την Οδύσσεια ως ένα από τα ισχυρότερα μυκηναϊκά βασίλεια και έδρα του Μενελάου, αδερφού του βασιλιά Αγαμέμνονα των Μυκηνών την περίοδο πριν τον Τρωικό Πόλεμο.

Η κυρίως όμως ιστορία της Σπάρτης αρχίζει με την κάθοδο των Δωριέων (αρχηγός τους ο Αριστόδημος). Οι Δωριείς διατήρησαν τη φυλετική τους ενότητα και ίδρυσαν στρατοκρατικό κράτος. Το κράτος εκείνο έδειξε άτεγκτη επεκτατική πολιτική με το να κυριέψει τη Μεσσηνή έπειτα από μακροχρόνιους πολέμους (Μεσσηνιακοί πόλεμοι). Τελικά οι Σπαρτιάτες επέβαλαν τον έλεγχο τους στα δύο πέμπτα της Πελοποννήσου. Για να διατηρήσουν όμως τον έλεγχο αυτό αναγκάστηκαν να βρίσκονται αδιάκοπα σε πολεμικό συναγερμό. Στο συναγερμό εκείνο συνέβαλε ουσιαστικά και η αυστηρή νομοθεσία του Λυκούργου.

Γύρω στο 1.100 π.Χ. και μετά την κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού στην περιοχή εγκαταστάθηκαν Δωριείς, οι οποίοι κέντρο τους έκαναν τη Σπάρτη, από την οποία εξορμώντας υπέταξαν σχεδόν όλη τη Λακωνία, και προσπάθησαν δημιουργώντας ιδιόμορφους θεσμούς και διάκριση των κατοίκων (είλωτες, περίοικους) να κρατήσουν σε υποταγή τα προδωρικά φύλα και να μην αφομοιωθούν από αυτά. Σταδιακά οι Σπαρτιάτες ενώνονται κάτω από δύο βασιλικές οικογένειες, τους Αγιάδες και τους Ευρυπωντίδες, και αρχίζουν να επεκτείνονται στις γύρω περιοχές δημιουργώντας κοινωνικές τάξεις, τους ομοίους, τους είλωτες και τους περιοίκους και κατά τον 7ο αιώνα π.Χ. συγκροτούν τη γνωστή σύμφωνα με τους νόμους του Λυκούργου κοινωνία τους. Αφού υποτάξουν το μεγαλύτερο μέρος της Λακωνίας θα επεκταθούν στην Μεσσηνία και την Αρκαδία και θα νικήσουν το Άργος. Θα καταφέρουν να υποτάξουν την Μεσσηνία και μέρος της Αρκαδίας και θα συνάψουν αρκετές συμμαχίες, με πρώτη σύμμαχό τους την Τεγέα. Όλα αυτά μέχρι τον 5ο αιώνα π.Χ.

Εκτός από τη Σπάρτη υπήρχαν κι άλλες σημαντικές πόλεις: Καρδαμύλη, Γύθειο, Αμυκλές, Λεύκτρα, Οίτυλο, Ανθήλη, Έλος (απ' όπου πήραν τ' όνομα οι είλωτες). Μέχρι την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου η Σπάρτη και η Αθήνα ήταν οι μεγαλύτερες πόλεις-κράτη της Ελλάδας και ρύθμιζαν τις τύχες των Ελλήνων. Το 222 π.Χ., μετά τη νίκη των Μακεδόνων εναντίον των Σπαρτιατών, η Σπάρτη καταστράφηκε και ο θεσμός της βασιλείας που για τόσους αιώνες επικρατούσε, καταργήθηκε οριστικά.

Τον ΣΤ' αι. π.Χ. η Σπάρτη ήταν κιόλας μεγάλη στρατιωτική δύναμη. Είχε μπει επικεφαλής σε μια ισχυρή συμμαχία: την Πελοποννησιακή. Η ορθή εκτίμηση του

περσικού κινδύνου έγινε αφορμή να αναμειχτεί η Σπάρτη στον αγώνα εναντίον των Περσών και η ανάμειξή της εκείνη πήρε πανελλήνιες διαστάσεις με τη θυσία του Λεωνίδα στις Θερμοπύλες. Μετά τη νίκη των Πλαταιών, που υπήρξε στην πραγματικότητα απόρροια της στρατιωτικής πειθαρχίας των Σπαρτιατών, η Σπάρτη αποσύρθηκε από τον πολιτικό στίβο. Τώρα ήταν απασχολημένη με τις εσωτερικές διενέξεις ανάμεσα στους εφόρους και στους βασιλιάδες και με την αντιμετώπιση των εξεγέρσεων των υπόδουλων λαών. Η απομόνωσή της όμως αυτή δε μείωσε τον οξύτατο ανταγωνισμό της με την Αθήνα. Ο ανταγωνισμός εκείνος κατέληξε στον Πελοποννησιακό πόλεμο και στην τελική νίκη της Σπάρτης. Η ηγεμονία της κράτησε 23 χρόνια και σήμανε το θρίαμβο της ολιγαρχίας των συντηρητικών πολιτικών δυνάμεων. Ωστόσο η συγκέντρωση της εξουσίας και του πλούτου στους λίγους υπέσκαπτε τη φαινομενική δύναμη της Σπάρτης. Και όταν οι Θηβαίοι της επιτέθηκαν, η ηγεμονία της κατέρρευσε.

Μετά το 371 π.Χ. η Σπάρτη γνώρισε στα εδάφη της τρεις εισβολές. Το 338 π.Χ. τα ληλάτησε ο Φίλιππος των Μακεδόνων και το 244 π.Χ. οι Αιτωλοί. Η αιτία ωστόσο της παρακμής είχε βαθύτατα κοινωνικά αίτια. Οι γνήσιοι Σπαρτιάτες μόλις έφταναν τους 700 και η οικονομική δυσπραγία ήταν τόση, ώστε η μεταρρύθμιση που έκανε ο βασιλιάς Άγης Δ' αποδείχτηκε ανίκανη να σώσει την πόλη από την καταστροφή. Ο Άγης άλλωστε δολοφονήθηκε από τους αντιδραστικούς και ο διάδοχος και οπαδός του Κλεομένης Γ' χρειάστηκε να δολοφονήσει τους εφόρους για να επιβάλει τις μεταρρυθμίσεις και να παραχωρήσει το δικαίωμα του Σπαρτιάτη πολίτη στους Λάκωνες. Η προσπάθειά του ωστόσο συνάντησε την αντίδραση των Μακεδόνων που δεν ήθελαν να αναβιώσει η σπαρτιατική δύναμη. Μια τελευταία μεταρρυθμιστική απόπειρα έγινε από τον τύραννο Νάβη (206 - 192 π.Χ.). Ο Νάβης δήμευσε τις περιουσίες των πλουσίων και απελευθέρωσε τους είλωτες. Αλλά η προσπάθεια έγινε πολύ αργά.

Το 146 π.Χ. υποτάχθηκε στους Ρωμαίους (περιόρισαν τη Σπάρτη στη γύρω από τον Ευρώτα περιοχή), παραχώρησαν σε ορισμένες περιοχές (παράκτιες πόλεις κ.λ.π.) ορισμένα προνόμια και έτσι δημιουργήθηκε το Κοινό των Ελευθερολακώνων, ομοσπονδία με κάποια αυτονομία.

Παρά τις περιπέτειες αυτές, η πόλη έζησε με κάποια σχετική ακμή ως τον 7' μ.Χ. αιώνα. Ακολούθησαν οι εισβολές διάφορων βόρειων λαών, έως ότου οι Σλάβοι, τον 5' αιώνα μ.Χ., έδωσαν στην πόλη το τελευταίο πλήγμα.

Στα βυζαντινά χρόνια η Σπάρτη ήταν ένας ασήμαντος συνοικισμός και είχε την ονομασία «Λακεδαιμονία». Ήταν επαρχία του Θέματος Πελοποννήσου και γνώρισε επανειλημμένα βαρβαρικές επιδρομές, με μεγαλύτερη αυτή του 395 μ.Χ. από τον Αλάρικο.

Το 13ο αιώνα υποτάχθηκε από το Γουλιέλμο Β' Βιλαρδουίνο και έμεινε στους Φράγκους μέχρι το 1262, οπότε και πέρασε στους Παλαιολόγους, οι οποίοι ίδρυσαν το Δεσποτάτο του Μορέως, με έδρα το Μιστρά. Επί δύο αιώνες η χώρα κυβερνήθηκε από δεσπότες της οικογένειας των Παλαιολόγων, τις διαφορές των οποίων εκμεταλλεύτηκαν οι Τούρκοι για να επιδράμουν εναντίον της Πελοποννήσου (1460).

Παρά τις επανειλημμένες προσπάθειες δεν καταλήφθηκε οριστικά από τους Τούρκους παρά στα μέσα του 17ου αι., αφού γνώρισε συνεχείς καταστροφές κατά τη διάρκεια των Τουρκοβενετικών Πολέμων. Η περιοχή της Μάνης μόνο κατόρθωσε να διατηρήσει κάποια αυτονομία και προνόμια. Από εδώ ξεκίνησε το Μάρτιο του 1821 το επαναστατικό σώμα με επικεφαλής το Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και κατέλαβε (23 Μαρτίου) την Καλαμάτα. Στη διάρκεια της

Επανάστασης του 1821 πήρε ενεργά μέρος και απελευθερώθηκε το 1828.

Το 1834 η βαυαρική αντιβασιλεία οραματίστηκε την αναβίωσή της και κατέστρωσε τα σχέδια της νέας πόλης κοντά στην αρχαία Σπάρτη. Η νέα Σπάρτη, ως πρωτεύουσα της Λακωνίας, αναπτύχθηκε με γοργό ρυθμό. Στα χρόνια του βασιλιά Όθωνα χτίστηκε η νέα πόλη της Σπάρτης η οποία και εξελίχτηκε σε πρωτεύουσα της Λακωνίας.

2.2 Ιστορία των πολέμων και δυναστειών

Στους Περσικούς πολέμους, οι Σπαρτιάτες δε θα πάρουν μέρος στην μάχη του Μαραθώνα, αλλά η θυσία των 300 του Λεωνίδα και των 700 Θεσπιέων στο στενό των Θερμοπυλών το 480 π.Χ. θα γινόταν το συγκλονιστικότερο γεγονός αυτής της περιόδου καθώς οι Σπαρτιάτες έπεσαν υπακούοντας στον άγραφο νόμο που όριζε ότι δεν έπρεπε να εγκαταλείψουν το πεδίο της μάχης. Μετά τη νικηφόρα για τους Έλληνες μάχη των Πλαταιών, ζητήθηκε από τη Σπάρτη να αναλάβει επιθετικό πόλεμο στην Μικρά Ασία κατά των Περσών αλλά αρνήθηκε. Αυτή την ευκαιρία άρπαξε η Αθήνα που δημιούργησε την Α' Αθηναϊκή Συμμαχία και συνέχισε των πόλεμο κατά των Περσών στην Μικρά Ασία και στην Κύπρο ως το 451 π.Χ.. Η Αθήνα ισχυροποιήθηκε τόσο πολύ κάτω από την ηγεσία του Περικλή που η Σπάρτη φοβήθηκε και αποφάσισε με την Πελοποννησιακή Συμμαχία να της κηρύξει τον πόλεμο. Αυτός ονομάστηκε Πελοποννησιακός Πόλεμος από τον ιστορικό Θουκυδίδη και ήταν ιδιαίτερα σκληρός. Διήρκεσε από το 431 ως το 404 π.Χ. και τελείωσε με συντριπτική νίκη των Πελοποννησίων. Μετά από αυτό τον πόλεμο υπήρχε η ελπίδα ότι η Σπάρτη θα κυβερνούσε δίκαια την Ελλάδα, αλλά εγκατέστησε ηγεμονία που δυσαρέστησε όλους και οδήγησε σε δύο πολέμους, τον Βοιωτικό πόλεμο ή Κορινθιακό το 396-387 π.Χ., και τον πόλεμο με τη Θήβα. Στην μάχη των Λεύκτρων το 371 π.Χ. ο σπαρτιάτικος στρατός ηττήθηκε κατά κράτος από τους Θηβαίους που είχαν επικεφαλής τους Επαμεινώνδα και Πελοπίδα. Το 362 π.Χ. στην μάχη της Μαντινείας ο ενωμένος στρατός της Σπάρτης, της Αθήνας και των συμμάχων τους κατάφερε ένα μεγάλο πλήγμα στη Θήβα και τους δικούς της συμμάχους χωρίς όμως να προκύψει οριστικός νικητής και η Ελλάδα να βυθιστεί στην αβεβαιότητα για πολλά χρόνια. Μέσα σε εκείνη την παραγμένη περίοδο κανείς δεν έδωσε σημασία σε ένα μικρό ελληνικό βασίλειο του βορρά, τη Μακεδονία η οποία υπό την ηγεσία του Φιλίππου Β' συνέτριψε τους Ιλλυριούς το 358 π.Χ.. Τα επόμενα χρόνια η Μακεδονία θα κυριαρχήσει στην Ελλάδα και όχι μόνο, ενώ η Σπάρτη θα συνεχίσει να βυθίζεται στην εσωτερική της κρίση και μετά την μάχη της Μεγαλόπολης και της Σελλασίας η Σπάρτη θα καταρρεύσει τελείως μέχρι και τη ρωμαϊκή κατάκτηση (146 π.Χ.).

2.3 Οπλισμός, τακτική.

Οι Λακεδαιμόνιοι έφεραν βαρύ οπλισμό, στον οποίο εκπαιδεύονταν από 7 ετών και αριθμούσε 37 κιλά πανοπλίας και γυλιού, 17 κιλά ασπίδας (από δρυ, ορείχαλκο και σίδηρο) και 6 κιλά οπλισμού από δόρατα κρανιάς, κοντό ξίφος και ξυήλη (ή ξυάλη στα δωρικά, -πριονωτό εγχειρίδιο). Σύνολο λοιπόν περίπου 60 κιλά, όσο το βάρος ενός εφήβου. Η πυκνή πολεμική τους διάταξη έγινε γνωστή ως Σπαρτιατική φάλαγγα.

Οι Λακεδαιμόνιοι όμοιοι που αποτελούσαν το καθαυτό τμήμα του στρατού, είχαν αναπτύξει την τεχνική του ωθισμού, όπου οι μπροστινές γραμμές, ειδικευμένες σε αυτό, ωθούσαν τις γραμμές του εχθρού, ενώ οι συμπολεμιστές πίσω τους χτυπούσαν τους αντιπάλους με τα δόρατα. Μια άλλη τεχνική ήταν αυτή της

φεύτικης υποχώρησης όπου οι άντρες σκορπίζονταν προσποιούμενοι άτακτη υποχώρηση και στη συνέχεια επέστρεφαν δριμύτεροι για να αποδεκατίσουν τους «καταδιώκτες» τους. Ακόμη, ένα άγημα ιππέων υποβοηθούσε στα αριστερά όπου παρατάσσονταν οι σύμμαχοι Σκιρίτες που ακολουθούσαν παντού το στρατό. Στο δεξιό άκρο παρατάσσονταν οι καλύτεροι στρατιώτες, οι ολυμπιονίκες και οι βασιλείς, ενώ το κέντρο αποτελούνταν από περίοικους και ομοίους. Όλοι ακολουθούσαν από αρκετούς βοηθητικούς είλωτες.

2.4 Μεσαίωνας

Αυτή την περίοδο η Λακωνία είναι απλώς μία μικρή, αγροτική περιοχή χωρίς ιδιαίτερη σημασία. Το 396 μ. ο Αλάριχος, ο ηγέτης των Βησιγόθων, καταστρέφει τη Σπάρτη. Το 586 μ. κατά τη διάρκεια μίας σλαβικής επιδρομής οι τελευταίοι κάτοικοι της Σπάρτης θα την εγκαταλείψουν για μία πιο ασφαλή τοποθεσία, την Μονεμβασία. Εκείνη την περίοδο αρκετοί Σλάβοι εγκαταστάθηκαν στην περιοχή. Η κεντρική εξουσία της Κωνσταντινούπολης δεν έδινε μεγάλη σημασία σε μία μικρή περιοχή του θέματος Πελοποννήσου και κάποιες σλαβικές φυλές στα ορεινά, όπως οι Μηλιγγοί, κατάφεραν να παραμείνουν ανεξέλεγκτες μέχρι την έλευση των Φράγκων. Περίπου στα 970, και μέχρι το θάνατο του, έδρασε στην περιοχή ο όσιος Νίκων ο Μετανοείτε.

Το 1205 με την άφιξη στην περιοχή των σταυροφόρων της Δ' Σταυροφορίας πολλοί τοπικοί άρχοντες, που είχαν ανεξαρτητοποιηθεί από την Κωνσταντινούπολη καιρό πριν, συντάχθηκαν με τους Φράγκους ενώ άλλοι τους αντιστάθηκαν.

Αυτή την εποχή στην τοποθεσία της αρχαίας Σπάρτης υπάρχει η κωμόπολη Λακεδαιμονία και στην περιοχή δεν υπάρχει ουσιαστικός έλεγχος από την Κωνσταντινούπολη, αλλά τις τύχες του τόπου καθορίζει μία τοπική αρχοντική οικογένεια, οι Χαμάρετοι. Η Λακεδαιμονία έπεσε στα χέρια των Φράγκων μετά από πενήνήμερη πολιορκία το 1210. Το 1249 ο Γουλιέλμος Β' Βιλλαρδουίνος έκτισε ένα κάστρο πάνω σε μία βουνοκορφή του Ταυγέτου, τον Μυστρά ή Μυζηθρά. Ο Βιλλαρδουίνος αιχμαλωτίστηκε το 1259 στην μάχη της Πελαγονίας από τους Βυζαντινούς και για να αφεθεί ελεύθερος αναγκάστηκε να τους παραδώσει 3 κάστρα, μέσα σ' αυτά και τον Μυστρά. Μέχρι το 1265 οι κάτοικοι της Λακεδαιμονίας την είχαν εγκαταλείψει και είχαν εγκατασταθεί ομαδικά στον Μυστρά για περισσότερη ασφάλεια. Οι Βυζαντινοί ίδρυσαν το Δεσποτάτο του Μορέως, με έδρα τον Μυστρά, και χρησιμοποίησαν τη Λακωνία ως βάση για την ανακατάληψη της Πελοποννήσου. Η Πελοπόννησος τελικά περιήλθε στην εξουσία τους (εκτός από λίγα κάστρα) το 1430, αλλά το 1460 υποτάχθηκε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

2.5 Νεώτερη Εποχή

Στη νεότερη εποχή η Λακωνία θα εξεγερθεί αρκετές φορές μαζί με άλλες περιοχές εναντίον των Τούρκων αλλά χωρίς αποτέλεσμα, καθώς οι Τούρκοι θα καταφέρνουν ως το 1800 να νικούν και τους Έλληνες και τους Βενετούς. Το 1821 η περιοχή θα εξεγερθεί με τη βοήθεια των πάντα ανυπότακτων Μανιατών. Ως το 1828 θα καταφέρουν να καταλάβουν τα κάστρα της περιοχής και να αντιμετωπίσουν τον Ιμπραήμ. Το 1834 αποφασίζεται από την αντιβασιλεία του Όθωνα η οικοδόμηση της πόλης της Σπάρτης στην αρχαία της θέση. Η Σπάρτη και γενικότερα η Λακωνία από εκείνο το σημείο ακολουθούν τις τύχες της υπόλοιπης Ελλάδας μέσα από τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΤΕΧΝΗ, ΜΝΗΜΕΙΑ και ΙΣΤΟΡΙΑ

3.1 Η τέχνη στην αρχαία Σπάρτη.

Η Τέχνη στην Αρχαία Σπάρτη, σε πείσμα των ανιστόρητων και των παραχαρακτών της ιστορικής αλήθειας, ήταν όχι μόνο υπαρκτή, αλλά είχε να επιδείξει και σημαντικά έργα, ιδίως στον τομέα των θρησκευτικών καλλιτεχνημάτων. Σε αυτό το ζήτημα φιλοδοξεί να ρίξει κάποιος, αμυδρό έστω, φως, η παρούσα εργασία ανοίγοντας τον ορίζοντα για μία εκτενέστερη, στο μέλλον μελέτη. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινισθεί ότι η Τέχνη στην Αρχαία Σπάρτη ήταν υποκείμενη στην δωρική τεχνοτροπία και νοοτροπία, γι' αυτό ήταν λιτή χωρίς βεβαίως να υπολείπεται σε κάλλος, σε σχέση προς τις άλλες τεχνοτροπίες και τους υπόλοιπους Ελληνικούς Ρυθμούς (Ιωνικό, Κορινθιακό).

Η αυστηρότητα και η λιτότητα του Δωρικού Ρυθμού, η υιοθέτηση του οποίου δεν περιορίσθηκε στα κλειστά πλαίσια της σπαρτιατικής αρχιτεκτονικής, αλλά αντίθετα προσέλαβε πανελλήνιο χαρακτήρα, δεδομένου ότι ακόμη και αυτός ο περικαλλής ναός της Παρθένου Αθηνάς που κοσμούσε την Ακρόπολη των Αθηνών ήταν δωρικού ρυθμού, συνέβαλε σημαντικά στην άνθιση της Ελληνικής Τέχνης προσφέροντάς τις νέες εκφραστικές δυνατότητες, με γνώμονα ένα πιο αυστηρό μέτρο.

Από την πρώιμη αρχαιότητα παρατηρείται μία άνθιση των λακωνικών τεχνών, με άξονα την κεραμική, την υφαντουργία καθώς και τη μεταλλουργία. Ήδη από την 60η Ολυμπιάδα, αναφέρονται δύο ονομαστοί σπαρτιάτες τεχνίτες: Ο Δορυκλείδας και ο Δόντας. Στον μεν Δόντα αποδίδεται η κατασκευή αγαλμάτων από χρυσό και ελέφαντο, για λογαριασμό των Μεγαρέων, αγάλματα τα οποία προσεφέρθησαν στην Ολυμπία. Στον δε Δορυκλείδα αποδίδεται η δημιουργία αγάλματος της Θέμιδος, το οποίο κόσμησε το εσωτερικό του Ναού της Ήρας στην Ολυμπία, επίσης χρυσελεφάντινο. Σημαντική καλλιτεχνική φυσιογνωμία επίσης υπήρξε και ο Θεοκλής, γιος του Ηγύλου του Λακεδαιμονίου, στον οποίο αποδίδεται η δημιουργία των Εσπερίδων στο Ηραίο της Ολυμπίας.

Ακόμη στον τομέα της αγαματοποιίας, της αρχιτεκτονικής αλλά και της μουσικής (δωρικών ασμάτων) διακρίθηκε ο σπαρτιάτης Γιτιάδας, η δραστηριότητα του οποίου εντοπίζεται στο 540 π.Χ. Σύμφωνα με τον Πausανία (Ζ', 16-18). Στα έργα του Γιτιάδου συγκαταλέγονται η κατασκευή του Ναού αλλά και του αγάλματος της Αθηνάς Χαλκοιοίκου στην Ακρόπολη της Σπάρτης, όπως και πολλά αξιόλογα έργα στις Αμύκλες. Περίφημοι χαλκουργοί ήταν οι Λακεδαιμόνιοι Χάρτας και Συάρδας. Ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι οι Λακεδαιμόνιοι είχαν στείλει στον Κροίσο έναν κρατήρα εξαιρετικής τέχνης διακοσμημένο με ζώδια. Ο δε Πausανίας επισημαίνει ότι ο θρόνος του Απόλλωνα στις Αμύκλες, ήταν ένα από τα καλλιτεχνικά Θαύματα της Αρχαίας Ελλάδος.

Επίσης από την αναφορά για τα δημόσια κτίρια, τα καλλιτεχνήματα, τους Ναούς και τα Ιερά που πραγματοποιεί ο Πausανίας στο έργο του "Ελλάδος περιήγησης", προκύπτει ότι η Τέχνη υπήρξε στην Αρχαία Σπάρτη ακμαία έως και το 396 μ.Χ., έτος κατά το οποίο η ρωμαιοκρατία σάρωσε τα πάντα και στην Λακωνία. Βεβαίως στο σημείο αυτό ανακύπτει το εύλογο ερώτημα γιατί δεν έχουν αναδειχθεί σημαντικά καλλιτεχνικά ευρήματα από την Λακωνία, γιατί η αρχαιολογική σκαπάνη δεν έχει φέρει στο φως του ήλιου καλλιτεχνικούς θησαυρούς, όπως σε τόσες άλλες περιοχές του ελλαδικού χώρου.

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό μπορεί να εξαχθεί αβίαστα εάν λάβουμε υπ' όψη μας το γεγονός ότι η Αρχαία Σπάρτη κατ' ουσία δεν έχει ανασκαφεί, καθώς ολόκληρη η αρχαία πόλη βρίσκεται θαμμένη κάτω από τα θεμέλια της συγχρόνου πόλεως, κάθε δε αρχαιολογικό εύρημα το οποίο έρχεται στην επιφάνεια τυχαίως

κατά την εκτέλεση οικοδομικών εργασιών, καταχώνεται εκ νέου, ή καταστρέφεται, προκειμένου να μην παρακωλυθεί η οικοδομική δραστηριότητα, σβήνοντας και αφανίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τις μαρτυρίες περί του Πολιτισμού των Λακεδαιμονίων.

Ορθή αντίληψη για την σπουδαιότητα του Σπαρτιατικού Πολιτισμού, θα μπορέσουμε να έχουμε μόνο εάν αναδειχθεί ο πλούτος των μνημείων που ευλαβικά διαφυλάττει η λακεδαιμονική γη στα σπλάχνα της, κάτω από τα θεμέλια των σημερινών οικισμών. Με γνώμονα τα προαναφερθέντα, η προκατάληψη ότι στην Αρχαία Σπάρτη δεν υφίστατο καλλιτεχνικό αίσθημα, είναι όχι μόνο εσφαλμένη, αλλά και αβάσιμη, απορρέει δε είτε από άγνοια είτε από σκόπιμη διαστρέβλωση των πηγών της ιστορίας.

Τον μύθο των δήθεν άξεστων και απολίτιστων σπαρτιατών κατατροπώνει μία εξέχουσα μορφή της γαλλικής αρχαιολογίας, ένα επιστημονικό πνεύμα που ασχολήθηκε εμπειριστικώς με τον Σπαρτιατικό Πολιτισμό, διατυπώνοντας πορίσματα εντελώς ενάντια προς τις κατεστημένες απόψεις.

Πιο συγκεκριμένα έπ' αυτού ο γάλλος αρχαιολόγος E. Peule στις Πελοποννησιακές του μελέτες, μεταξύ των άλλων, αναφέρει: "Όχι, το σπαρτιατικό πνεύμα δεν υπήρξε βάρβαρο και βάρβαρο. Όχι, το πολεμικό πάθος δεν είχε καταπνίξει τα υψηλά ιδεώδη και την καλαισθησία. Όχι, η αγωγή δεν έτεινε να εξαφανίσει πάσαν ψυχική χαρμόνη. Όχι, τα γράμματα δεν ήταν αδιακρίτως εξορισμένα και περιφρονημένα, όπως επί μακρόν συνέβη στη Ρώμη....."

Και ο Peule' συνεχίζει: "Εάν δε η πολιτεία υπήρξε αυστηρός τιμητής, υπήρξε συγχρόνως και φωτισμένος προστάτης. Αυτή έταξε τους ποιητές συγκάθεδρους με τους νομοθέτες, η τους διέταζε να τίθενται επικεφαλής των στρατιωτών. Αυτή διέταζε την αρχιτεκτονική να εγείρει τα μεγάλα έργα, και χορήγησε στη γλυπτική τα πολύτιμα μέταλλα....."

Η Σπάρτη ανέδειξε ποιητές, καλλιτέχνες, φιλοσόφους, γνωμικούς. Ο προαναφερόμενος αρχαιολόγος πραγματοποιώντας μία γενική θεώρηση του πολιτισμού των Λακεδαιμόνιων, αποφαινεται τα ακόλουθα: "Δεν διατείνομαι ότι η Σπάρτη ήτο πλήρης αριστουργημάτων και η τέχνη σε αυτή είχε αναπτυχθεί σε βαθμό υπέροχο. Αλλά είναι βέβαιο ότι η πόλη του Λυκούργου δεν ήτο άθροισμα οικιών άτεχνων και άκομψων....."

Έργα όπως η περσική στοά και ο Ναός της Χαλκοιοίκου Αθηνάς, αποτελούν επιτεύγματα που συνδυάζουν την αρμονική ένωση της Αρχιτεκτονικής και της Γλυπτικής. Ναός όπως αυτός της Ενόπλου Αφροδίτης (διώροφο οικοδόμημα στη Σπάρτη), ήταν αληθινό αρχιτεκτονικό κόσμημα. Ο Πausanias επισημαίνει ότι ανάλογό του ούτε στην Αραβία, ούτε στην Ιταλία ή στην Αίγυπτο δεν συνάντησε, γεγονός το οποίο υποδηλώνει, μεταξύ των άλλων, την ανυπέβλητη μεγαλοπρέπεια αλλά κυρίως τη μοναδικότητα της Ελληνικής Τέχνης, η οποία δεν προσιδιάζει σε καμιά άλλη ψυχοσύνθεση, παρά μόνον σε αυτή των γηγενών, των Ελλήνων. Η γλυπτική σχολή των Σπαρτιατών, συγκαταλεγόταν μεταξύ των 6 μεγαλύτερων της αρχαίας Ελλάδος.

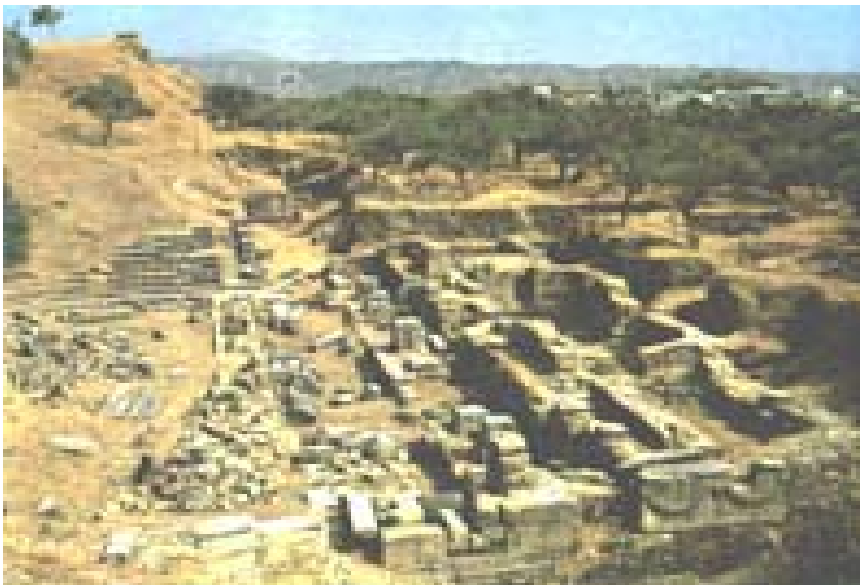
Ανεπτυγμένη επίσης υπήρξε και η λυρική ποίηση, ιδίως δε η ηρωική της εκδοχή. Ονομαστός είναι ο ποιητής Τυρταίος, ο οποίος με τους εμπνευσμένους στίχους του, αναπτέρωνε το ηθικό των Λακεδαιμονίων. Δια του ποιήματος "Ευνομία" επέφερε τη συνένωση των Σπαρτιατών, ενώ δια των "Υποθηκών" αφύπνισε τα αισθήματα ανδρείας και φιλοπατρίας των Λακώνων.

Είναι αλήθεια ότι η Σπάρτη δεν είχε να επιδείξει μεγαλοπρεπή δημόσια οικοδομήματα, όπως αυτό του Παρθενώνος και των Προπυλαίων της Αθηναϊκής ακροπόλεως. Αυτό όμως οφειλόταν όχι στην ατεχνία ή στην ακαισθησία των Σπαρτιατών, αλλά αφενός στην αυστηρότητα που ίσχυε, και η οποία επηρέαζε κάθε έκφανση της ζωής και της σκέψέως τους, άρα και την καλλιτεχνική τους έμπνευση, αφ' ετέρου οφειλόταν στο γεγονός ότι η Σπάρτη δεν είχε τα τεράστια

εκείνα έσοδα που εισέρεαν στα αθηναϊκά ταμεία από τις "φόρου υποτελείς" πόλεις-μέλη της αθηναϊκής "συμμαχίας".

3.2 Ιστορία και Μνημεία που σώζονται.

Τη θέση της αρχαίας Σπάρτης κατέχει σε μεγάλη έκταση η σύγχρονη πόλη. Χάρη στα ελάχιστα λείψανα της οχυρώσεώς της γνωρίζουμε την περίμετρο των τειχών και τη θέση των τεσσάρων συνοικισμών. Η πόλη ήταν ανοχύρωτη ως τις αρχές του 3ου π.Χ. αι., όταν προ των απειλών του Δημητρίου του Πολιορκητού και του Πύρρου προστατεύθηκε με τάφρους βάθους 4 πήχεων και πλάτους 6, ενισχυμένες με πασσάλους και με τοιχοποιία σε ορισμένα μόνο σημεία.

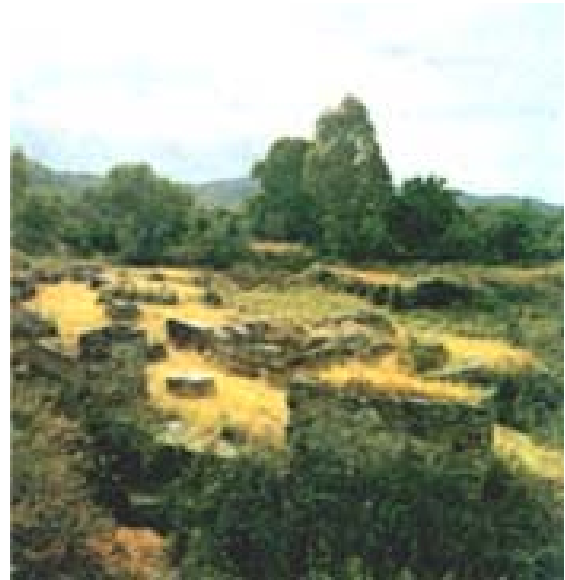

Επί της τυραννίας του Νάβιος έγινε το πρώτο συνεχές τείχος, με λίθινα θεμέλια και ανωδομή από ωμές πλίνθρες, που περιέβαλλε ολόκληρη την πόλη σε περίμετρο εννέα περίπου χιλιομέτρων. Από τα κεραμίδια που το στέγαζαν βρέθηκαν πολλά σε διάφορα σημεία της πόλεως, γεγονός που μαζί με ελάχιστα τμήματα από τη βάση του επιτρέπει να παρακολουθήσουμε τη γραμμή του. Προχωρούσε σχεδόν παράλληλα και από το μέσα μέρος του ρεύματος της Μούσγας, του Ευρώτα και του ποταμού της Μαγούλας και περιέκλειε τους δύο λόφους ανατολικά της πόλεως, όπου βρισκόταν ο συνοικισμός Κυνόσουρα. Το δυτικό σκέλος του, περνώντας πλάι από τα σημερινά ερείπια των ρωμαϊκών λουτρών της Αράπισσας, διέσχισε το προάστιο της Μαγούλας και φθάνοντας στον λόφο Κλαράκι, όπου σώζονται εμφανή ίχνη του, περιέκλειε τον δυτικό συνοικισμό της Πιτάνης. Από τους δύο άλλους συνοικισμούς, οι Λίμνες κατείχαν την έκταση ανατολικά από την ακρόπολη ως τον Ευρώτα, και η Μεσόα, ο κεντρικός συνοικισμός, την περιοχή γύρω από τον λεγόμενο «τάφο του Λεωνίδα», μέσα στη σημερινή πόλη. Εκτός από τον «τάφο του Λεωνίδα» που είναι ένα μικρό οικοδόμημα 12,50 X 8,30 μ., κτισμένο με μεγάλους πωρόλιθους, κενοτάφιο ίσως του 5ου π.Χ. αι. για κάποιον αφηρωρισμένο νεκρό, τίποτε δεν σώθηκε από τα δημόσια οικοδομήματα, που σύμφωνα με τον περιηγητή Πausanία βρισκόνταν στη Μεσόα.

Τα μόνα αξιόλογα λείψανα στα νότια του θεάτρου και ανατολικά του «Λεωνιδίου» ανήκουν στα ρωμαϊκά αυτοκρατορικά χρόνια και είναι ερείπια πλουσίων επαύλεων με θαυμάσια ψηφιδωτά δάπεδα. (Τα θέματα είναι παρμένα από την ελληνική μυθολογία: ο Ορφεύς, η αρπαγή της Ευρώπης, ο Αχιλλεύς στη Σκύρο, η Μέδουσα, η Νύξ, ο Ήλιος κλπ., παριστάνουν σκηνές από την Ιλιάδα, καθημερινές σκηνές κυνηγιού, πορτραίτα αρχαίων ποιητών, ζώα κ.ά.).

Μαζί με το εκτεταμένο πλούσιο βαλανείο των μέσων του 3ου μ.Χ. αι., 800 μ. νοτιοδυτικά από το θέατρο, και τα σε μεγάλο ύψος σωζόμενα ερείπια άλλου συγκροτήματος λουτρών ακόμη δυτικότερα, είναι μάρτυρες της σχετικής ευημερίας της πόλεως στις παραμονές των βαρβαρικών επιδρομών.

3.3 Ο ναός της Αρτέμιδος Ορθίας

Ο ναός της Αρτέμιδος Ορθίας

Στον συνοικισμό των Λιμνών επέζησαν από τα κλασικά χρόνια με επισκευές νεωτέρων εποχών ένας μεγάλος (24 X 7 μ. περίπου) χτιστός βωμός, 100 μ. ανατολικά από τη γέφυρα του Ευρώτα, και ένα μικρό τετράγωνο ιερό, 500 μ. βορειότερα από το ιερό της Αρτέμιδος Ορθίας. Το σπουδαιότερο αυτό ιερό, που υπό την περιοχή ονομαζόταν και Λιμναίον, όπως και η θεά Λιμνάτις (το αρχικό όνομα Ορθία εμφανίζεται ως επίθετο της Αρτέμιδος μόνο στους ελληνιστικούς χρόνους και μετέπειτα), ιδρύθηκε τον 10ο π.Χ. αι. υπό τους πρώτους Δωριείς κατοίκους ως υπαίθριο αρχικά τέμενος με ένα μικρό κτιστό βωμό.

Στα μέσα του 8ου π.Χ. αι. έγινε ο πρώτος ναός με λίθινα θεμέλια και με μια εσωτερική ξύλινη κιονοστοιχία. Καταστράφηκε από πλημμύρα το 600 π.Χ. και στη θέση του κτίστηκε ένας μεγαλύτερος, που ανακαινίστηκε στον 5ο π.Χ., στις αρχές του 2ου π.Χ. και στον 3ο μ.Χ. αι. Ήταν μικρό κτίσμα με σηκό και πρόναο και δύο δωρικούς κίονες μεταξύ παραστάδων.

Στην ανατολική πλευρά του σώθηκε ο βωμός με αλλεπάλληλες και αυτός επισκευές. Ο ναός κατέχει τη θέση της σκηνής σε ένα επιβλητικό αμφιθέατρο διαμέτρου 55 μ. περίπου με ακτινωτή θεμελίωση των σειρών των εδωλίων του και καμαροσκεπή διάδρομο με σκάλες προς το διάζωμα. Κτίστηκε μετά το 225 μ.Χ. για να εξυπηρετήσει τους θεατές των τελετουργιών που γίνονταν μπροστά στον ναό της θεάς. Από τις επιγραφές, που βρέθηκαν χρησιμοποιημένες ως οικοδομικό υλικό, μαθαίνουμε ότι στο ιερό της Ορθίας, που ήταν θεά της αυξήσεως και της γονιμότητας, ένα είδος κουροτρόφου, προστάτριας της παιδικής και της πρώτης εφηβικής ηλικίας, διαδραματιζόταν ένα μέρος της αγωγής των παιδιών με αγωνίσματα, για τα όποια έπαθλο ήταν ένα σιδερένιο δρεπάνι (οι επιγραφές είναι αναθηματικές πλάκες με το όνομα του νικητή και ένα ή περισσότερα δρεπάνια, ανάλογα με τις νίκες, καρφωμένα επάνω). Τα αγωνίσματα ήταν το καθηρηατόριον (καταθηράω), ένα είδος κυνηγητού όπου τα παιδιά μοιράζονταν σε θηράματα και κυνηγούς, ή μύα (=μούσα), διαγωνισμός τραγουδιού, και η κελήα, είδος τραγουδιού ή απαγγελίας. Οι έφηβοι δοκιμάζονταν στον «αγώνα της καρτερίας» ή «διαμαστίγωσιν». Παρουσία τής ιέρειας, που κρατούσε το ξόανο της θεάς, μαστιγώνονταν μέχρι να βαφεί με το αίμα τους ο βωμός μπροστά στον ναό. Όσοι άντεχαν χωρίς κανένα εξωτερικό σημάδι πόνου ανακηρύσσονταν βωμονικές και είχαν το δικαίωμα να στήσουν τον ανδριάντα τους στο ιερό (βρέθηκαν βάσεις τέτοιων ανδριάντων). Αξιοπερίεργο, βάρβαρο θέαμα που ικανοποιούσε τα γούστα των επισκεπτών της Σπάρτης στα μετά Χριστόν χρόνια, η διαμαστίγωση ήταν σε παλαιότερες εποχές ένα μέσο στρατιωτικής προετοιμασίας των εφήβων, με αφετηρία όμως τελετουργική, θρησκευτικό δηλαδή καθαρό και μύηση πριν από τη μετάβαση των νέων στην τάξη των ανδρών. Τελετουργικό επίσης χαρακτήρα είχαν στα αρχαικά χρόνια και οι διάφοροι χοροί που γίνονταν στον ίδιο χώρο

μπροστά στον ναό. Βρέθηκαν πήλινες μάσκες, που είναι τα αναθηματικά ομοιώματα των πραγματικών υπό ξύλο, ύφασμα ή δέρμα που φορούσαν οι χορευτές. Το άλλο μεγάλο ιερό της Σπάρτης το ιερό της Αθηνάς Πολιούχου ή Χαλκιοίκου, βρισκόταν στην κορυφή του λόφου της ακροπόλεως, ακριβώς πάνω από το θέατρο. Από τα πρώιμα γεωμετρικά χρόνια υπήρχε τέμενος με βωμό στη θέση όπου ο Σπαρτιάτης Γτιάδας, ποιητής και μουσικός, αρχιτέκτονας, χαλκοπλάστης και τορευτής, έκτισε σε άγνωστα χρόνια μέσα στον 6ο π.Χ. αι. ένα μικρό ναό, για τη στέγαση του λατρευτικού αγάλματος της Πολιούχου Αθηνάς, με περίβολο. Βρέθηκαν ελάχιστα κομμάτια από τα θεμέλιά τους. Η ανωδομή του ναού ήταν πλίνθινη με ξυλοδεσιά, και είχε επένδυση από χάλκινα ελάσματα στολισμένα με ανάγλυφες παραστάσεις αυτά έδωσαν στη θεά τη δεύτερη επωνυμία της. Ένα-δύο άλλα μικρά οικοδομήματα και μία στοά βρισκόταν μέσα στον περίβολο του τεμένους, που ήταν προσιτό από ανατολικά και αποτελούσε τον χώρο δημοσίων συγκεντρώσεων, παρελάσεων και ιππικών αγώνων. Ήταν το σπουδαιότερο ιερό της πόλεως και το απαραβίαστό του είναι γνωστό από δραματικές σελίδες της σπαρτιατικής ιστορίας. (Εδώ κατέφυγαν ζητώντας άσυλο ο Λυκούργος, ο Πausανίας και ο Άγιος Δ΄). Στα ρωμαϊκά χρόνια υποσκελίστηκε από το ιερό της Ορθίας και στον 4ο μ.Χ. αι. είχαν κιάλας κτιστεί σπίτια μέσα στον ιερό περίβολο. Τον 10ο αι. κτίστηκε στα ανατολικά του μεγάλη βασιλική στο όνομα του Χριστού Σωτήρας και το μοναστήρι του Οσίου Νίκωνος, του ιεραποστόλου της Λακωνίας, που πέρασε εδώ τα τελευταία χρόνια του.

3.4 Το Αρχαίο Θέατρο της Σπάρτης

Το θέατρο της Σπάρτης στη νότια πλαγιά της Ακρόπολης.

Κάτω ακριβώς από το ιερό της Αθηνάς, στη νοτιοδυτική πλευρά του λόφου της ακροπόλεως, βρίσκεται το θέατρο της Σπάρτης με λεηλατημένα τα περισσότερα μαρμάρινα καθίσματά του. Ήταν ένα από τα μεγαλύτερα αρχαία θέατρα με εξωτερική διάμετρο 140 μ, και διάμετρο ορχήστρας 24,50 μ. Τα αναλήμματα του κοίλου έχουν μαρμάρινη επένδυση, η οποία στην ανατολική πάροδο χρησιμοποιήθηκε για τη χάραξη καταλόγων αρχόντων του 2ου μ.Χ. αι. Στην ίδια πλευρά υπάρχει εξωτερική σκάλα, που οδηγεί στο διάζωμα. Το θέατρο διατηρεί βασικά τη μορφή που πήρε επί Αύγουστου. (Στις μετασκευές των υστερορωμαϊκών χρόνων ανήκει και το Νυμφαίο που πατάει πάνω στο προσκήνιο). Διαδέχθηκε ένα παλαιότερο λίθινο του 200 π.Χ., το οποίο είχε κτιστεί στη θέση ενός ξύλινου του 5ου π.Χ. αι. Το πρώιμο εκείνο θέατρο χρησίμευε για

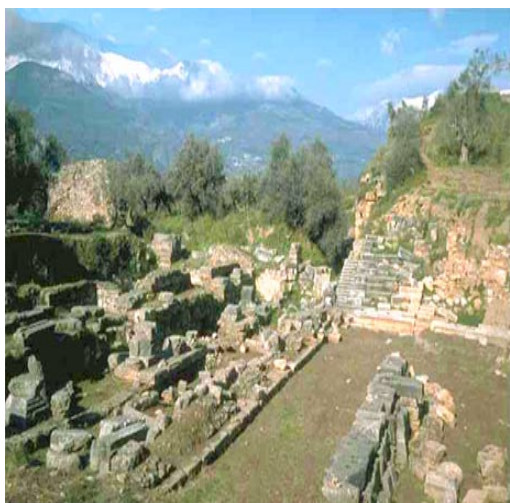

δημόσιες συγκεντρώσεις και πάνδημες γιορτές με χορούς και αγωνίσματα (Γυμνοπαιδιά κλπ.). Λατρευτικού και αγωνιστικού περιεχομένου εκδηλώσεις εξακολουθούσαν να γίνονται μαζί με τις καθαρά θεατρικές παραστάσεις και στο θέατρο της εποχής του Αυγούστου, του οποίου η σκηνή ήταν ξύλινη, κινητή και μπορούσε ανάλογα με τις ανάγκες να μείνει ή να μετατοπιστεί μέσα στο κτίριο τής «σκηνοθήκης».

Ανατολικά και λίγο χαμηλότερα από τον λόφο της ακροπόλεως σώθηκαν τα λείψανα ενός από τα πολλά υπαίθρια χθόνια ιερά της πόλεως, δηλαδή ένας ημικυκλικός αναλημματικός τοίχος, με τρεις βαθμίδες και με μια σειρά ορθοστατών από μεγάλες καλοδουλεμένες πέτρες, κτισμένος για την υποστήριξη του χώρου ενός μεγάλου βωμού με την εσχάρα του και τον βόθρο της απορροής των αιμάτων και των άλλων καταλοίπων των θυσιών. Έγιναν στον 5ο ή στον 4ο π.Χ. αι. και επισκευάστηκαν στα ρωμαϊκά χρόνια.

Προς τη βορειοδυτική πλευρά του έχει επισημανθεί ένα μεγάλο δημόσιο κτίριο, που χρησιμοποιήθηκε συνέχεια από το τέλος του 4ου π.Χ. ως τον 3ο μ.Χ. αι. Είναι άγνωστος ο προορισμός του, δεν αποκλείεται όμως η σχέση του με την αγορά τής Σπάρτης που είναι γνωστό ότι βρισκόταν στα ανατολικά και νοτιοανατολικά της ακροπόλεως. Ένα μεγάλο μέρος της πρέπει να κατέχει η θέση του σημερινού σταδίου. Από την εμπορική αγορά των ρωμαϊκών χρόνων σώζονται τα λείψανα μιας στοάς και μια σειρά μαγαζιά στη νοτιοανατολική πλευρά των τειχών της ακροπόλεως. Η ακρόπολη οχυρώθηκε μόνο μετά τις επιδρομές των Ερούλων (267 μ.Χ.) και των Βησιγόθων (396 μ.Χ.) και τα σημαντικότερα τμήματα του τείχους της μαζί με τους πύργους από αρχαίο υλικό σώζονται σε αρκετά καλή κατάσταση.

Το αρχαίο θέατρο της Σπάρτης

3.5 Η Ακρόπολη στο βόρειο μέρος της πόλης.

Το ιερό της **Αθηνάς**

Ακόμη και σήμερα, μπορεί ο επισκέπτης να δει απομεινάρια από την Ακρόπολη της Αρχαίας Σπάρτης. Το αρχαίο θέατρο, η ρωμαϊκή αγορά, ο ναός της Χαλκιοκού Αθηνάς, στέκουν ακλόνητα εκεί, μιλώντας σε όσους μπορούν να ακούσουν, θυμίζοντας την δόξα του παρελθόντος, δείχνοντας το δρόμο του μέλλοντος για όσους μπορούν να δουν, υπενθυμίζοντας την βαρβαρότητα όσων προσπάθησαν να σβήσουν τα σημάδια, μάταια όμως .

Η ρωμαϊκή αγορά

Από την αγορά

Το κυκλικό κτήριο

3.6 Λεωνιδαίων

Ο τάφος του Λεωνίδα

Ένα από τα πιο σημαντικά αρχαία μνημεία , είναι και ο τάφος του Λεωνίδα. Πρόκειται για ένα κτίσμα του 5 π.χ. αιώνα, μικρού μεγέθους, κτισμένο με μεγάλες πέτρες. Έχει 12,5 μ μήκος, και 8,5. μ. πλάτος, και ευρίσκεται στο δυτικό μέρος της Σπάρτης.

3.7 Ιερό Απόλλωνος

Λίγα λείψανα μας έχουν μείνει από το μεγαλύτερο κέντρο της προδωρικής λατρείας στην Λακωνία, που έπαιξε σπουδαίο ρόλο και στην Σπαρτιατική ιστορία, του ναού του Αμυκλαίου Απόλλωνος.

Εδώ κοντά βρισκότανε μερικά από τα μυκηναϊκά κέντρα τα οποία αναφέρει ο Όμηρος, και ένα από τα πιο σημαντικά είναι πλάι στον χώρο τον οποίο κατέχει το ιερό του Απόλλωνος. Στοιχεία που χρονολογούνται στον 14ον αιώνα Π.Χ. μαρτυρούν την ακμή την εποχή αυτή καθώς και τις επόμενες. Από την εποχή αυτή

κατάγετε η λατρεία του Υακίνθου, μιας προελληνικής θεότητας, που στους ιστορικούς χρόνους λατρεύετε εδώ πλάι στον Απόλλωνα.

Εδώ υπήρχε το περίφημο χάλκινο άγαλμα του Απόλλωνος που το ύψος του πλησίαζε τα 15 μέτρα. Γύρω από τον άγαλμα είχε κατασκευαστεί μια περίβολος, και το άγαλμα ήταν τοποθετημένο σε θρόνο κοσμημένο με ανάγλυφα που περιγράφει ο Πausanias. Στο ιερό αυτό ξέρουμε ότι υπήρχαν σημαντικά έργα τεχνιτών, όπως του Βαθυκλή, του Γιτιάδα και του Κάλλωνος.

Από τον βωμό σώζονται ελάχιστα λείψανα στην θέση τους και τα μικρά λείψανα του χώρου, όπως και πολλά αρχιτεκτονικά κομμάτια, βρίσκονται στο Μουσείο της Σπάρτης.

3.8 Θολωτός Τάφος Βαφειού

Ένα από τα αρχαιότερα ευρήματα, είναι και ο θολωτός τάφος στο Βαφειό, Μυκηναϊκής εποχής. Ο τάφος ανακαλύφθηκε το 1805 από τον Crotius, αλλά οι ανασκαφές στον χώρο έγιναν πολύ αργότερα, το 1889 από τον Χ. Τσουντα.

Ο δρόμος του τάφου έχει μήκος 29,80 μ. και η διάμετρος του θόλου είναι 10,5μ. Το έδαφος του τάφου ήταν στρωμένο με στάχτες, ενώ πολλά κτερίσματα ήταν

διασπαρμένα . Από τα ευρήματα του τάφου, μπορεί να υποθέσει κανείς ότι άδω ήταν θαμμένοι 2 νεκροί , ένας άνδρας και μια γυναίκα.

Τα ευρήματα, στεγάζονται στο αρχαιολογικό μουσείο Αθηνών, καθώς και στο μουσείο της Σπάρτης.

3.9 Μενελαίον

Λίγα χιλιόμετρα βορειοανατολικά από την Σπάρτη και απέναντι του Ευρώτα, βρίσκεται ένα από τα σπουδαία ιερά της Σπάρτης και ένα χώρο με πολύτιμα μυκηναϊκά λείψανα.

Εδώ βρέθηκε, ένα ιερό που αναγνωρίστηκε ότι είναι αυτό που μας αναφέρουν αρχαίες πηγές σαν τον ναό της Ελένης και του Μενελάου, του χώρου της Θεράπνης. Πρόκειται για ένα μεγάλο πυραμιδοειδές βάθρο που υψώνεται στην κορυφή του λόφου και σχηματίζει ένα είδος βάσεως για τον ναό και που έχει διαστάσεις 23,80 με 16,60 μέτρα. Η είσοδος του βρίσκεται στην δυτική πλευρά , Η ιστορία του ιερού αρχίζει από τους μυκηναϊκούς χρόνους, διακόπτεται για λίγο με την εισβολή των Δωριέων, και συνεχίζεται κατόπιν , ίσως από τον 8ον αιώνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΜΝΗΜΕΙΑ, ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ και ΑΝΑΦΟΡΕΣ

4.1 Το Μουσείο

Το Αρχαιολογικό Μουσείο της Σπάρτης είναι το πρώτο μουσείο που χτίστηκε σε επαρχιακή πόλη του Ελληνικού κράτους, κατά το διάστημα των ετών 1874-6 από τον αρχιτέκτονα Γ. Κατσαρό. Στις αίθουσές του εκτίθεται μόνο μικρό μέρος των πολυάριθμων ευρημάτων που καθημερινά αποκαλύπτονται στις ανασκαφές της Σπάρτης αλλά και σε πολλές άλλες περιοχές της Λακωνίας.

4.2 ΜΝΗΜΕΙΑ - ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

- Η βασιλική, η λεγομένη του Οσίου Νίκωνα, στην Ακρόπολη: αρχικά ταυτίστηκε με το ναό του Σωτήρα, που ίδρυσε στη Σπάρτη ο Όσιος Νίκων ο Μετανοείτε (1998 μ.Χ.), κορυφαία φυσιογνωμία για την εδραίωση του χριστιανισμού κυρίως στη Λακωνία το 10ο αιώνα. Σήμερα οι μελετητές θεωρούν ότι ήταν ο καθεδρικός ναός της παλαιοχριστιανικής Σπάρτης και ότι ανάγεται χρονολογικά στον 7ο αιώνα.
- «Κοιμητήριο» επισκόπου Στεφάνου στο μέσον της οδού Κλεομβρότου: Σε παλαιοχριστιανικό ναό, που εντοπίστηκε στο χώρο, βρέθηκε κτιστός κιβωτιόσχημος τάφος, διανοιγμένος στο δάπεδο του. Καλυπτόταν με επιτύμβια ψηφιδωτή επιγραφή για τον επίσκοπο Στέφανο (α' μισό 6ου αιώνα). Αποτελεί σημαντική μαρτυρία για την εκκλησιαστική ιστορία και τοπογραφία της παλαιοχριστιανικής Σπάρτης και συνδέεται με το συγκροτημένο παλαιοχριστιανικό κοιμητήριο στο χώρο της δημοτικής λαχαναγοράς.
- Παλαιοχριστιανικοί ναοί, με ενδιαφέροντα ψηφιδωτό διάκοσμο, αποκαλύφθηκαν σε οικόπεδα της σύγχρονης πόλης, όπως στο οικόπεδο Βαρβιτσιώτη, στη συμβολή της οδού Αρχιδάμου και της οδού των 118 και στο οικόπεδο Ρουμελιώτη-Περγαντή, στη συμβολή της οδού Κλεομβρότου και της οδού Αγησιλάου.
- Πυκνή διάταξη βυζαντινών λειψάνων, που συνιστούν μία εκτός της οχυρωμένης ακρόπολης συνοικία της Λακεδαιμόνιας εντοπίστηκε πρόσφατα στα οικοδομικά τετράγωνα 126 και 127 της σύγχρονης πόλης:
  - ταφικός ναός στο οικόπεδο Θεοδοσόπουλου - Καρύδη, στην οδό Άγιδος: Μικρός, τρίκογχος, ταφικός, τρουλαίος ναός, που ανάγεται στο β' μισό του 10ου αιώνα. Μετά την καταστροφή του και για διάστημα δύο αιώνων περίπου (αρχές 12ου - μέσα 13ου αιώνα) χρησιμοποιήθηκε ως κοιμητήριο
  - Βυζαντινός ναός στο οικόπεδο Ρήγου, στην οδό Τριακοσίων: Σταυροειδής εγγεγραμμένος ναός, που ανάγεται στα μεσοβυζαντινά χρόνια.
  - Βυζαντινό λουτρό στο οικόπεδο Δίπλα, στην οδό Τριακοσίων: Πρόκειται για δημόσιο λουτρό που χρονολογείται μεταξύ των ετών 1100 - 1260, σύμφωνα με το μελετητή του, καθηγητή Χ. Μπούρα.
  - Βυζαντινό ελαιοτριβείο στο οικόπεδο Φιλιππόπουλου, στην αδιάνοικτη οδό Λυσσάνδρου: Εγκατάσταση ελαιοτριβείου μέσο βυζαντινών χρόνων.
- Από τις τέσσερις κώμες που ιδρύθηκαν με την άφιξη των Δωριέων στη Λακωνική, η Πιτάνη μπορεί να τοποθετηθεί στα δυτικά της Σπάρτης, στην περιοχή περίπου της σύγχρονης Μαγούλας, οι Λίμνες στην ανατολική πλευρά της πόλης, γύρω από το ιερό της Όρθιας Αρτέμιδος κοντά στον Ευρώτα, όπως υποδεικνύει και το όνομα της. Κάπου στο μέσον πρέπει να τοποθετηθεί η Μεσόα, η μέση δηλαδή ωβά (=κώμη) και νοτιότερα η Κυνόσουρα. Ανάμεσα στους οικισμούς αυτούς παρεμβάλλονταν αδόμητες εκτάσεις - αγροί.
- Από τις φιλολογικές πηγές προκύπτει ότι κατά το 295 και το 272 π.Χ. η Σπάρτη διέθετε πρόχειρα μόνον οχυρωματικά έργα. Μόνιμα τείχη απέκτησε πιθανότατα κατά τη διάρκεια των Κλεομενικών πολέμων (228 - 222 π.Χ.). Τα τείχη αυτά ενισχύθηκαν και επεκτάθηκαν κατά την εποχή του τυράννου Νάβιδος (207 - 192 π.Χ.), καταστράφηκαν το 188 π.Χ. από τον Φίλοποίμενα και κτίστηκαν εκ νέου λίγο αργότερα. Εκτεταμένες επισκευαστικές εργασίες των τειχών έγιναν κατά τον 1ο αι. π.Χ., όπως προκύπτει από το μεγάλο αριθμό ενσφράγιστων κεράμων του τείχους που

χρονολογούνται στην εποχή αυτή. Το τείχος της Σπάρτης είχε λίθινη κρηπίδα και ανωδομή από ωμές πλίνθους, η οποία προστατευόταν από κεράμους (καταστέγασμα). Στο χώρο της σύγχρονης Σπάρτης έχει βρεθεί μεγάλος αριθμός κεράμων που φέρουν σφράγισμα του τύπου «Δαμόσιος / Δαμόσιοι τειχέων». Σε ορισμένες περιπτώσεις, στα σφραγίσματα αναγράφεται επίσης το όνομα του εργολάβου ή του εργαστηρίου παραγωγής και το όνομα του επωνύμου πατρνόμου. Τα κεραμίδια αυτά αποτέλεσαν στοιχείο για την αποκατάσταση της πορείας του τείχους, αν και ένας αριθμός ενσφράγιστων κεράμων βρέθηκε σε περιοχές πέραν αυτής, επειδή πιθανότατα επαναχρησιμοποιήθηκε σε άλλα οικοδομήματα. Ορθογώνιοι στην κάτοψη πύργοι ενίσχυαν την άμυνα του τείχους. Δύο τέτοιοι πύργοι εντοπίστηκαν στα βόρεια της σύγχρονης γέφυρας του Ευρώτα και άλλοι στο λόφο Κλαράκι. Τμήματα του τείχους αποκαλύφθηκαν, κατά τις έρευνες της Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής και τις σωστικές ανασκαφές της ελληνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, στα ανατολικά και βορειοανατολικά της σύγχρονης πόλης κατά μήκος της όχθης του Ευρώτα, καθώς και στην περιοχή του λόφου Κλαράκι, στα βορειοδυτικά της πόλης. Τμήμα του τείχους ήταν επίσης ορατό κατά ίο 19ο αι. στη νότια πλαγιά του λόφου της Ευαγγελίστριας.

Ένα δεύτερο αμυντικό τείχος οικοδομήθηκε στη Σπάρτη κατά τα ύστερα ρωμαϊκά χρόνια γύρω από το λόφο της ακρόπολης και το πλάτωμα του Παλαιοκάστρου. Μεγάλα τμήματα του τείχους αυτού είναι σήμερα ορατά σε μεγάλο ύψος. Η γραμμή του τείχους, το οποίο πρέπει να ενσωμάτωσε υπάρχοντα κτήρια, ενισχύθηκε με την οικοδόμηση τετράπλευρων στην κάτοψη, πύργων. Σε υστερότερη οικοδομική φάση το τείχος ενισχύθηκε και με ημικυκλικούς πύργους. Για την κατασκευή του χρησιμοποιήθηκε παλαιότερο οικοδομικό και άλλο υλικό, το οποίο συγκεντρώθηκε από τα κατεστραμμένα κτήρια της περιοχής. Στο ανατολικό, μάλιστα, τμήμα του το υλικό αυτό τοποθετήθηκε με διακοσμητικό τρόπο. Η οχύρωση αυτή άρχισε να κατασκευάζεται μετά την επιδρομή των Ερούλων το 267 μ.Χ. και πρέπει να ολοκληρώθηκε μετά τις επιδρομές των Γόθων το 396 μ.Χ., ενώ διατηρήθηκε με συνεχείς επιδιορθώσεις και στα υστερότερα χρόνια.

- Η περσική στοά

Σημαντικό μνημείο στο χώρο της αγοράς της Σπάρτης ήταν η Περσική Στοά, η οποία, κατά τον Πausανία (III, 11, 3) και τον Βιτρούβιο (De Arch. I, 1, 6), κατασκευάστηκε από τα λάφυρα των μηδικών πολέμων. Το οικοδόμημα αυτό με την πάροδο του χρόνου διαμορφώθηκε και επεκτάθηκε. Σε αυτή υπήρχαν αγάλματα αιχμαλώτων με βαρβαρική ενδυμασία (Περσών) πάνω σε κιονόσχημα βάθρα, που στήριζαν την οροφή του κτηρίου. Από τα αποκαλυφθέντα μέχρι σήμερα μνημεία στο χώρο της ακρόπολης έχει προταθεί η ταύτιση της περσικής στοάς με τη μεγάλη «ρωμαϊκή στοά» στα νότια του πλατώματος του Παλαιοκάστρου, μνημείο του 2ου αι. μ.Χ. Στο χώρο αυτόν όμως τα αρχαιότερα κατάλοιπα μπορούν να αναχθούν μόλις στον 1ο αι. π.Χ. Μια δεύτερη άποψη ταυτίζει την περσική στοά με το μεγάλο οικοδόμημα που ερευνήθηκε, τμηματικά μόνον, από την Αρχαιολογική Υπηρεσία κατά τα έτη 1964 - 65, λίγο βορειότερα του «κυκλικού οικοδομήματος». Από τη μέχρι σήμερα ανασκαφική έρευνα του κτηρίου αυτού φαίνεται ότι οικοδομήθηκε κατά τα κλασικά χρόνια, υπέστη πολλές οικοδομικές τροποποιήσεις και είχε πολύ μακρά περίοδο χρήσης μέχρι τον 3ο αι. μ.Χ. αλλά και αργότερα, κατά τα πρώιμα βυζαντινά χρόνια. Οι διαστάσεις του είναι εντυπωσιακές αφού από το βόρειο τοίχο του οικοδομήματος έχει αποκαλυφθεί, μέχρι σήμερα, τμήμα μήκους 19,5 μ. και από το δυτικό τοίχο, τμήμα μήκους 21,60 μ. Σήμερα είναι ορατή η νοτιοδυτική εσωτερική

γωνία του κτηρίου το οποίο ήταν διώροφο προφανώς από τη νότια και ισόγειο από τη βόρεια πλευρά λόγω της κλίσεως του εδάφους. Οι τοίχοι του ήταν κατασκευασμένοι κατά τον πολυγωνικό τρόπο δόμησης στο κατώτερο μέρος και με ψευδοϊσόδομο τρόπο στο ανώτερο. Στο εσωτερικό του κτηρίου κατασκευάστηκαν σε μεταγενέστερη των δύο πολυγωνικών τοίχων φάση ενδιάμεσα χωρίσματα με τον ψευδοϊσόδομο τρόπο τοιχοποιίας. Οπές στους τοίχους, σε κανονικά διαστήματα, υποδεικνύουν την ύπαρξη ξύλινου πατώματος. Στο χώρο του οικοδομήματος αποκαλύφθηκε χάλκινο άγαλμα των ρωμαϊκών χρόνων που βρίσκεται σήμερα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Το άγαλμα ταυτίστηκε αρχικά με την αυτοκράτειρα Ιουλία Μαμαία, σύμφωνα όμως με νεότερες έρευνες η μορφή πρέπει να ταυτιστεί με την Ιουλία Ακυλία Σεβήρα, σύζυγο του αυτοκράτορα Ελαγάβαλου.

- Ρωμαϊκή στοά

Επιβλητικό οικοδόμημα στη νότια πλευρά του λόφου του Παλαιοκάστρου. Το οικοδόμημα ήταν διώροφο στη νότια πλευρά και μονώροφο στη βόρεια, λόγω της κλίσεως του εδάφους. Δωρικές κιονοστοιχίες πλαισίωναν τις δύο προσόψεις του κτηρίου εκ των οποίων η νότια ήταν δίτονη. Στο εσωτερικό του κτηρίου σειρά κορινθιακών κιόνων στήριζαν τη στέγη του β' ορόφου. Το κτήριο μπορεί να χρονολογηθεί περί το 125 - 150 μ.Χ., στα χρόνια του Γαΐου Ιουλίου Ευρυκλή Ηρκλανού και, σύμφωνα με τους ανασκαφείς, αποτελούσε χη μετασκευή της Περσικής Στοάς κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους, άποψη η οποία όμως, όπως αναφέρθηκε, δεν έχει γίνει αποδεκτή από την αρχαιολογική έρευνα.

- Η παλαιοχριστιανική Βασιλική

Στο χώρο της ακρόπολης είναι ορατά τα λείψανα μιας μεγάλης εκκλησίας στον τύπο της βασιλικής. Ο ναός αυτός ταυτίστηκε από τους ανασκαφείς του Cuttle, Αδαμαντίου και Σωτηρίου, με το ναό του Σωτήρος, το καθολικό της μονής που ίδρυσε ο όσιος Νίκων ο Μετανοείτε στην αγορά της Λακεδαιμόνιας κατά το 10ο αι. Η νεότερη όμως έρευνα του μνημείου έδειξε ότι αυτός οικοδομήθηκε κατά τα τέλη της παλαιοχριστιανικής εποχής και πιθανότατα κατά τον 7ο αι. και θα μπορούσε πιθανότατα να ταυτιστεί με το μητροπολιτικό ναό της Λακεδαιμόνιας. Πρόκειται για τρίκλιτη βασιλική με νάρθηκα, διαστάσεων 35 x 19,5 μ. και τριμερές ιερό βήμα με διπλά παραβήματα, το οποίο καταλήγει σε τρεις, τρίπλευρες εξωτερικά, αψίδες. Το κυρίως ιερό χωρίζεται από τα παραβήματα με τοίχους, στους οποίους ανοίγονται δύο κόγχες. Στην κεντρική αψίδα υψώνεται σύνθρονο για τον επισκοπικό θρόνο και κύκλιο (βοηθητικός διάδρομος). Τα παραβήματα αποτελούνται από δύο χώρους, εκ των οποίων οι ανατολικοί εξέχουν στα πλάγια (δηλαδή βόρεια και νότια) κατά 1,20 μ. Στη βορειανατολική γωνία του δυτικού χώρου της προθέσεως υπήρχε τράπεζα προσφορών, στοιχείο πρωιμότητας του μνημείου. Κίονες που πατούσαν σε ψηλό βάθρο χώριζαν τα κλίτη. Η επικοινωνία ανάμεσα στο νάρθηκα και το κεντρικό κλίτος γινόταν μέσω τριβήλου (τριπλού) ανοίγματος.

Στα βόρεια του ναού και σε επαφή με το δυτικό τμήμα της προθέσεως οικοδομήθηκε, σε μεταγενέστερη φάση, επίμηκες δωμάτιο, το οποίο επικοινωνούσε με τον κυρίως ναό με στενή θύρα. Σε αντίστοιχη θέση στη νότια πλευρά του ναού σώζεται η βάση, μεταγενέστερου πιθανότατα, κλιμακοστασίου και τμήμα τοίχου αδιάγνωστης χρήσης. Στα δυτικά του μνημείου οικοδομήθηκε κατά τη μέση βυζαντινή εποχή (11ος αι.) σταυρόσχημο κτήριο, βαπτιστήριο ή μαρτύριο.

Δύο ακόμα ναοί έχουν εντοπιστεί κατά τις ανασκαφικές έρευνες πάνω στο χώρο της ακρόπολης. Και οι δύο έχουν προταθεί για την ταύτιση με το ναό του Οσίου

Νίκωνος. Ο πρώτος εξ αυτών έχει αποκαλυφθεί κατά τις ανασκαφικές έρευνες στη ρωμαϊκή στοά και ο δεύτερος στα ΝΔ του κυκλικού οικοδομήματος.

- Λουτρά Αράπισσας στη Μαγούλα

Στα νοτιοδυτικά της ακρόπολης της Σπάρτης, είναι ορατά σε μεγάλο ύψος λείψανα μεγάλου λουτρικού συγκροτήματος των ρωμαϊκών χρόνων. Τμήματα του χώρου ανασκάφηκαν από τη Βρετανική Αρχαιολογική Σχολή, το έτος 1906. Κατά την ανασκαφή αυτή αποκαλύφθηκαν χώροι με υπόκαυστα δάπεδα και άλλοι με ψηφιδωτά. Για την οικοδόμηση των τοίχων του λουτρού είχαν χρησιμοποιηθεί σε πολλά σημεία αρχιτεκτονικά μέλη σε β' χρήση, ανάμεσα στα οποία και παραστάδες με ανάγλυφες μορφές Ηρακλέους, που φυλάσσονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης. Δύο από αυτές εκτίθενται σήμερα δεξιά και αριστερά της εισόδου του. Η πρώτη φάση της οικοδόμησης του κτηρίου έχει τοποθετηθεί στο 2ο αι. μ.Χ. και μια δεύτερη, στον 3ο αι. μ.Χ. Οι σωστικές ανασκαφές σε οικόπεδα της περιοχής κατά τα έτη 2004 - 5 έδειξαν ότι το λουτρό εγκαταλείφθηκε κατά την ύστερη αρχαιότητα και ο χώρος μετατράπηκε σε νεκροταφείο, πιθανότατα κατά τον 5ο αι. μ.Χ. Σύμφωνα με νεότερη άποψη, το λουτρικό συγκρότημα μπορεί να ταυτιστεί με τμήμα του γνωστού από τον Πausανία γυμνασίου του Πλατανιστά, της εποχής του Ανδριανού.

Ο επισκέπτης του χώρου βλέπει σήμερα τους εντυπωσιακούς τοίχους του ρωμαϊκού κτηρίου από οπτοπλινθοδομή, σε ένα μάλιστα σημείο η σύγχρονη οδός περνά μέσα από τμήμα του κτηριακού συμπλέγματος. Τα ψηφιδωτά δάπεδα είναι σήμερα καταχωμένα.

- Γέφυρα Ευρώτα

Τμήμα από το ποδαρικό αρχαίας γέφυρας του Ευρώτα εντοπίζεται σήμερα μέσα στην κοίτη ποταμού, σε μικρή απόσταση βόρεια και δυτικό από τη σύγχρονη, τσιμεντένια γέφυρα. Τα σωζόμενα λείψανα ανήκουν σε ποδαρικό γέφυρας που κατασκευάστηκε από το Γάιο Ιούλιο Ευρυκλή στο τέλος του 1ου αι. π.Χ., επισκευάστηκε στα μέσα περίπου του 3ου αι. μ.Χ. από τον Ιούλιο Παυλείνο, όπως γνωρίζουμε από επιγραφική μαρτυρία, και ανακατασκευάστηκε από το μοναχό Νικόδημο κατά το έτος 1027 σύμφωνα με δεύτερη, χαμένη σήμερα επιγραφή. Στις αρχές του αιώνα ήταν ορατά δύο ποδαρικά της γέφυρας. Σήμερα είναι ορατό ένα ποδαρικό διαστάσεων 3 x 6 μ., ενώ το δεύτερο βρίσκεται πιθανότατα θαμμένο στις προσχώσεις του ποταμού.

- Αρχαϊκό ιερό (πρώην ιδιοκτησία Σταυροπούλου)

Στις ανατολικές υπώρειες του συγκροτήματος των λόφων στο οποίο ανήκει και ο λόφος της ακρόπολης της Σπάρτης, δεξιά στον εισερχόμενο από το βορρά στη σύγχρονη πόλη, βρίσκεται το απαλλοτριωμένο οικόπεδο πρώην ιδιοκτησίας Σταυροπούλου όπου έχουν αποκαλυφθεί λείψανα επιμήκους ναϊκού οικοδομήματος.

Ο ανατολικός και τμήμα του νότιου τοίχου του κτηρίου σώζουν στο εξωτερικό μέτωπο λέσβια τοιχοποιία από γκρίζο μάρμαρο, ενώ το εσωτερικό τους μέτωπο είναι κατασκευασμένο από μικρότερους αργούς λίθους. Ανάμεσα στις δυο παρειές διακρίνεται γέμισμα από ακόμα μικρότερες πέτρες. Τα τμήματα των τοίχων αυτών μπορούν να χρονολογηθούν στα τέλη του 6ου ή στις αρχές του 5ου αι. π.Χ. Οι υπόλοιπες πλευρές του κτηρίου έχουν υποστεί διαρκείς μετασκευές και επισκευές, που μπορούν να χρονολογηθούν μέχρι και τα ρωμαϊκά χρόνια, και είναι κτισμένες με αργούς λίθους, κεραμίδια, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις έχει χρησιμοποιηθεί

κονίαμα για συνδετικό υλικό. Οι μεταγενέστερες επεμβάσεις κάνουν δύσκολη την εξακρίβωση του μήκους του αρχικού οικοδομήματος, ενώ το πλάτος του φαίνεται ότι ήταν 5,15 μ. Πρέπει όμως να υποθέσουμε ότι ο μακρός άξονας ανατολής-δύσης θα ήταν τονισμένος σε σχέση με εκείνον της πρόσοψης, όπως συνηθίζεται στα αρχαϊκά χρόνια. Σύμφωνα με τον ανασκαφέα Α. Δεληβορριά, το αρχικό κτήριο φαίνεται ότι είχε είσοδο στη νότια πλευρά όπως υποδεικνύει το θυραίο άνοιγμα πλάτους 1,38 μ. που αποκαλύφθηκε φραγμένο με πρόχειρη λιθοδομή κατά τα μεταγενέστερα χρόνια.

Η ανασκαφική έρευνα στο εσωτερικό του κτηρίου έδειξε την ύπαρξη ενδιάμεσων χωρισμάτων που δεν ανήκαν στην αρχική φάση της κατασκευής του, αλλά στις μεταγενέστερες τροποποιήσεις του. Σε ένα από αυτά σώζεται σήμερα θυραίο άνοιγμα. Κατά τις μετασκευές αυτές που πρέπει να χρονολογηθούν στα ρωμαϊκά χρόνια, το δυτικό τμήμα του κτηρίου, αν θεωρήσουμε ότι αυτό ανήκε στον αρχικό ναό, διαμορφώθηκε σε οικοδόμημα με μεγαλύτερο πλάτος, ενώ ο νότιος τοίχος του κτηρίου αποτέλεσε τη συνέχεια του αναλήμματος - ορίου οδού, η συνέχεια της οποίας αποκαλύφθηκε κατά τη σωστική ανασκαφή του όμορου προς ανατολάς οικοπέδου. Στον υπόλοιπο ανασκαμμένο χώρο σώζονται σήμερα τμήματα μεταγενέστερων τοίχων.

Οι διαστάσεις του μνημείου και η μακρόχρονη και συνεχής χρήση του, όπως φάνηκε από τα ευρήματα της ανασκαφής, υποδηλώνουν ένα σημαντικό χώρο λατρείας της αρχαίας Σπάρτης που παραμένει ακόμα ανώνυμος και δεν μπορεί προς το παρόν να ταυτιστεί με κάποιο από τα ιερά που αναφέρει ο Πausanias κατά την περιήγηση του στην περιοχή αυτή της ρωμαϊκής πόλης. Κατά τη διάρκεια των εργασιών που πραγματοποιήθηκαν το 2006 έγινε καθαρισμός των αρχιτεκτονικών λειψάνων και του περιβάλλοντος χώρου, προκειμένου το μνημείο να καταστεί επισκέψιμο. Παράλληλα συντηρήθηκαν τα τμήματα των τοίχων του ιερού που είχαν υποστεί φθορές από την εποχή της ανασκαφής.

- Τμήμα ρωμαϊκής οικίας (πρώην ιδιοκτησία Ι. Δικαίου)

Το απαλλοτριωμένο ακίνητο πρώην ιδιοκτησίας Ι. Δικαίου βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της πόλης και συνορεύει προς βορράν με την επιχείρηση «Ατλάντικ». Η ανασκαφική έρευνα, που πραγματοποιήθηκε στο οικόπεδο κατά τα έτη 1964 και 1966, οδήγησε στο συμπέρασμα ότι ο χώρος είχε κατοικηθεί συνεχώς από τους αρχαίους μέχρι και τους βυζαντινούς χρόνους. Κατά την πρώτη περίοδο της έρευνας, στο βόρειο τμήμα του ακινήτου αποκαλύφθηκε τετράγωνο οικοδόμημα επιμελούς κατασκευής, χτισμένο κατά τον ισοδομικό τρόπο από πώρινες λιθοπλίνθους, το οποίο ο ανασκαφέας Α. Δεληβορριάς θεώρησε αρχικά ελληνιστικό ιερό με μετασκευές των ρωμαϊκών χρόνων. Στο νότιο τμήμα του οικοπέδου, και σε λίγο υψηλότερο επίπεδο, αποκαλύφθηκαν επίσης τμήματα οικοδομήματος του 3ου αιώνα μ.Χ., με ψηφιδωτό δάπεδο διακοσμημένο με γεωμετρικά και θαλάσσια μοτίβα. Ωστόσο, ύστερα από τη συμπληρωματική δοκιμαστική έρευνα που πραγματοποιήθηκε την επόμενη χρονιά, ο ανασκαφέας διατύπωσε την άποψη ότι το τετράγωνο οικοδόμημα, που αρχικά είχε θεωρηθεί ιερό, ήταν ένα αίθριο τετράγωνης κάτοψης που συσχετιζόταν με τα παρακείμενα λείψανα των ρωμαϊκών χρόνων και πιθανότατα όλα αποτελούσαν τμήμα εκτεταμένου λουτρικού συγκροτήματος.

Κατά το έτος 2006 πραγματοποιήθηκαν εργασίες διαμόρφωσης και καθαρισμοί στο απαλλοτριωμένο ακίνητο προκειμένου ο χώρος να καταστεί επισκέψιμος. Σήμερα λοιπόν ο επισκέπτης μπορεί να διακρίνει την τετράγωνης κάτοψης κατασκευή σε επαφή με τον αναλημματικό τσιμεντένιο τοίχο του χώρου στάθμευσης του «Ατλάντικ» και νοτιότερα τα οικοδομικά λείψανα του 3ου αι. μ.Χ. με τα καταχωμένα για λόγους προστασίας, ψηφιδωτά δάπεδα.

Ρωμαϊκή οικία (πρώην ιδιοκτησία Ι. Δικαίου)

- «Βωμός του Ψυχικού»

Δίπλα στην παλαιά όχθη του Ευρώτα, στη ΝΑ πλευρά της σύγχρονης Σπάρτης, εντοπίζεται ο επονομαζόμενος «βωμός του Ψυχικού». Πρόκειται για ιδιότυπο, από αρχιτεκτονικής άποψης, μνημείο, διαστάσεων 17,60 x 14,10 μέτρων με ορθογώνια κάτοψη, κατασκευασμένο από μεγάλες κροκαλοπαγείς λιθοπλίνθους. Το οικοδόμημα είχε είσοδο από τη Β/ΒΑ πλευρά του, όπου σήμερα φαίνεται άνοιγμα πλάτους 9 μέτρων. Ο Ν/ΝΔ τοίχος είχε πλάτος 7 μέτρων στα δύο άκρα του και 5 μέτρων στο κεντρικό τμήμα, όπου ο ανασκαφέας Χρ. Χρήστου θεωρεί ότι υπήρχε εξέδρα. Στο χώρο αυτό της εξέδρας και κάτω από τον ανώτερο δόμο, υπήρχε γέμισμα από μικρούς αργούς λίθους και κονίαμα ανάμεσα στις δύο παρειές του τοίχου. Χρήση κονιάματος είχε διαπιστωθεί κατά την ανασκαφή σε ορισμένα άλλα σημεία του οικοδομήματος που θεωρήθηκε μεταγενέστερη επέμβαση. Σε δοκιμαστική επίσης τομή που πραγματοποιήθηκε στο δυτικό τμήμα του βόρειου τοίχου και σε χώρο που θα πρέπει να υπήρχε λιθόπλινθος που δεν σώζεται σήμερα, εντοπίστηκε, σε κατώτερο επίπεδο, τμήμα τοίχου με κονίαμα, το οποίο ο ανασκαφέας χρονολόγησε στους ρωμαϊκούς χρόνους. Η ανασκαφική έρευνα του μνημείου, η οποία δεν έχει ολοκληρωθεί, αποκάλυψε σε απόσταση 1,60 μ. βόρεια

της «εξέδρας», κιβωτιόσχημο τάφο των ρωμαϊκών χρόνων, κατασκευασμένο από στρώσεις πλίνθων εναλλάξ με κονίαμα. Ο τάφος, που βρέθηκε κενός, θεωρήθηκε ότι ανήκει σε μεταγενέστερη χρονολογικά χρήση του χώρου. Γύρω του βρέθηκαν τμήματα μαρμάρινων αγαλματιών και άλλων γλυπτών, ανάμεσα στα οποία θραύσματα πλακών με ανάγλυφες παραστάσεις ανθεμίων, που ο ανασκαφέας συγκρίνει με τις παραστάσεις ανθεμίων σε λακωνικά ανάγλυφα ή σε αττικές σαρκοφάγους των ρωμαϊκών χρόνων. Λίγο βορειότερα του τάφου, στο κέντρο περίπου του χώρου, η ανασκαφική έρευνα είχε αποκαλύψει λιθόπλινθο, ο οποίος θεωρήθηκε ως βάση όπου έβαινε άγαλμα ή στήλη. Ο λιθόπλινθος αυτός φαίνεται ότι πατούσε επίσης πάνω σε στρώμα κονιάματος, όπως υποδεικνύουν τα ίχνη του στο κατώτερο τμήμα της νότιας πλευράς του λίθου. Σύμφωνα με τον ανασκαφέα, το κτήριο που μπορεί να χρονολογηθεί στους ελληνοιστικούς ή παλαιότερους χρόνους, παρουσιάζει αναλογίες με τους μεγάλους βωμούς της Μικράς Ασίας αλλά και με το Αμυκλαίο και πρέπει να ταυτιστεί με κάποιο παρόδιο ιερό κατά μήκος της οδού προς τη Θεράπνη, πιθανότατα εκείνο του Διός Πλουσίου. Για τη χρήση όμως του μνημείου έχουν διατυπωθεί και άλλες απόψεις. Έτσι, ορισμένοι μελετητές θεωρούν ότι πρόκειται για ρωμαϊκή ταφή μέσα σε μνημειακή κατασκευή που θα πρέπει να συνδεθεί με μια αγροικία της ρωμαϊκής εποχής (Cartledge και Spawforth), άλλοι το ταυτίζουν με λέσχη (Nafissi), ενώ σύμφωνα με την πιο πρόσφατη άποψη το μνημείο πρέπει να ταυτιστεί με το αναφερόμενο από τον Πausανία [III, 14, 9 και III, 20, 2] Φοιβαίο όπου λατρευόταν ο Φοίβος Απόλλων και παράλληλα οι Διόσκουροι (Κουρίνου). Κατά τις πρόσφατες εργασίες, στο πλαίσιο του προγράμματος «Ανάδειξη/Ανάπλαση αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της περιοχής του Ευρώτα στη Σπάρτη», αποκαλύφθηκαν δύο ακόμα καλυβίτες τάφοι της ύστερης αρχαιότητας, κατά μήκος της εξωτερικής παρειάς του νοτιοανατολικού τοίχου. Παράλληλα, διαπιστώθηκε ότι οι τοίχοι του κτηρίου είχαν θεμελιωθεί πάνω σε υπόστρωμα από μικρούς αργούς λίθους και κονίαμα, που σε συνδυασμό με το τμήμα του ρωμαϊκού τοίχου που είχε εντοπιστεί κατά την αρχική ανασκαφή σε κατώτερο επίπεδο, οδηγεί σε προβληματισμό για τη χρονολόγηση του μνημείου. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια των εργασιών αποψίλωσης και καθαρισμού εξωτερικά του κτηρίου περισυνελέγη κεραμική της Μέσης Εποχής του Χαλκού, που συσχετίζεται με τα ευρήματα της Μεσοελλαδικής και Πρώιμης Μυκηναϊκής Εποχής, τα οποία έχουν εντοπιστεί στην όμορη προς δυσμής ιδιοκτησία (βλ. παραπάνω). Ο επισκέπτης εισέρχεται σήμερα στο χώρο από τα Β/ΒΑ, όπου βρισκόταν και η είσοδος του κτηρίου, και αντικρίζει ένα οικοδόμημα που προκαλεί εντύπωση για τη μνημειακή κατασκευή του, αλλά και για την ιδιότυπη αρχιτεκτονικά κάτοψη του. Εισερχόμενος σε αυτό, βλέπει απέναντι του την κατασκευή της «εξέδρας», ενώ τα λείψανα του ρωμαϊκού τάφου έχουν καταχωθεί για προστασία.

- Ο επονομαζόμενος «Βωμός του Λυκούργου»

Στη δεξιά / δυτική όχθη του Ευρώτα, περί τα 100 μέτρα νοτιοανατολικά από τη σύγχρονη γέφυρα του ποταμού, αποκαλύφθηκε, κατά τις ανασκαφικές έρευνες της Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής το έτος 1906, μνημειακό οικοδόμημα, το οποίο ταυτίστηκε με επιφύλαξη με τον αναφερόμενο από τον Πausανία βωμό του Λυκούργου [Πaus. III, 16, 6]. Το οικοδόμημα, μήκους 23,60 μ. και πλάτους 6,60 μ., έχει θεμελίωση κατασκευασμένη από τέσσερις σειρές αδρά δουλεμένων και ελαφρά ακανόνιστων λιθοπλίνθων, η οποία σήμερα δεν είναι στο μεγαλύτερο μέρος της ορατή. Πάνω στη θεμελίωση αυτή, είχε τοποθετηθεί περιμετρικά μία σειρά από μεγάλες επεξεργασμένες λιθοπλίνθους, ενώ στο εσωτερικό υπήρχε

γέμισμα από μικρούς αργούς λίθους. Στο εσωτερικό του κτηρίου διακρίνονται σήμερα δύο ενδιάμεσα χωρίσματα. Το δυτικότερο από αυτά, το οποίο είχε κατασκευαστεί σε απόσταση 6 μ. από τον εξωτερικό, δυτικό τοίχο του κτηρίου, θεωρήθηκε από τον ανασκαφέα ότι ανήκει στην αρχική οικοδομική φάση, ενώ το ανατολικό θεωρήθηκε μεταγενέστερη επέμβαση. Κλίμακα στη στενή, δυτική πλευρά, η οποία οδηγούσε από το έδαφος στο ανώτερο επίπεδο του κτηρίου, είναι μεταγενέστερη προσθήκη, όταν για κάποιο λόγο άλλαξε η στάθμη του εδάφους. Το ανατολικό τμήμα του οικοδομήματος έχει καταστραφεί εν μέρει από αυλάκι μύλου του 19ου αιώνα. Το οικοδόμημα, το οποίο χρονολογείται κατά πάσα πιθανότητα στο 2ο αι. π.Χ., ερμηνεύτηκε από τον ανασκαφέα ως βωμός, λόγω της έλλειψης ιχνών ανωδομής και ταυτίστηκε με επιφύλαξη με το βωμό του Λυκούργου. Η νεότερη έρευνα θεωρεί το οικοδόμημα, ναό λόγω της αρχιτεκτονικής του κάτοψης, των διαστάσεων αλλά και του προσανατολισμού του. Μια τελευταία άποψη ταυτίζει το οικοδόμημα με λέσχη, έναν ιδιότυπο τύπο κτηρίων της αρχαιότητας. Κατά το έτος 2006 πραγματοποιήθηκαν μικρές εργασίες ώστε να καταστεί επισκέψιμο.

- Το επονομαζόμενο «Ηρώ του Ασπραβάκου»

Δίπλα σε τμήμα του αμυντικού τείχους της αρχαίας Σπάρτης και λίγο νοτιότερα από τον επονομαζόμενο «βωμό του Λυκούργου», αποκαλύφθηκαν λείψανα τοίχων και πληθώρα ευρημάτων που χρονολογούνται από τα γεωμετρικά χρόνια. Ανάμεσα τους ήταν πήλινα αναθηματικά πλακίδια με ανάγλυφες παραστάσεις, θραύσματα μελανόμορφων και ερυθρόμορφων αγγείων, αναθηματικά αγγεία μικρού μεγέθους, τμήμα πίθου με ανάγλυφες παραστάσεις κ.ά. Τα ευρήματα αυτά οδήγησαν τους ανασκαφείς στο συμπέρασμα ότι στη θέση αυτή υπήρχε ένα αρχαίο ιερό ή ηρώο και τα λίγα αρχιτεκτονικά λείψανα αποδόθηκαν σε περίβολο ή κτίσματα του ιερού. Σε συνδυασμό επίσης με τη μικρή απόσταση της θέσης από τα λείψανα του οικοδομήματος που ταυτίστηκε με το «βωμό του Λυκούργου», οι ανασκαφείς θεώρησαν ότι το ηρώο θα μπορούσε να είναι εκείνο του Ασπραβάκου, που αναφέρεται από τον Πausανία (III, 16, 6). Φυσικά, δεν υπάρχει το επιγραφικό εύρημα που θα επιβεβαιώσει τις δύο αυτές αβέβαιες ταυτίσεις. Σήμερα, στο χώρο που βρίσκεται πάνω στη δεξιά/δυτική όχθη του Ευρώτα, τα αρχιτεκτονικά λείψανα είναι ορατά με δυσκολία, επειδή συχνά ο χώρος καλύπτεται από τις καλαμιές και τις προσχώσεις του ποταμού.

4.3 Παραδοσιακοί Οικισμοί & Διατηρητέα Κτίρια

<p>Περιοχή: ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ Ν. ΜΥΣΤΡΑ</p>	<p>ΣΠΑΡΤΗΣ (Δ.)</p>		<p>Η παλιά οικία βρίσκεται στο Ν.Δ. άκρο του Νέου Μυστρά σε σημαντική θέση.</p>
<p>Περιοχή: ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΓΟΥΝΑΡΗ</p>	<p>ΣΠΑΡΤΗΣ (Δ.)</p>		
<p>Δ/ση: ΑΓΗΣΙΛΑΟΥ 59 & ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ</p>	<p>ΣΠΑΡΤΗΣ (Δ.)</p>		<p>Όψιμο κλασικιστικό με στοιχεία Art Deco. Γωνιαίο.</p>
<p>Δ/ση: ΑΓΗΣΙΛΑΟΥ 61</p>	<p>ΣΠΑΡΤΗΣ (Δ.)</p>		<p>Κτίριο μεσοπολέμου με επιδράσεις Art Nouveau.</p>
<p>Δ/ση: ΑΓΗΣΙΛΑΟΥ 64 & ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ 58</p>	<p>ΣΠΑΡΤΗΣ (Δ.)</p>		<p>Αδιαμόρφωτο όψιμο λιθόκτιστο κλασικιστικό. Γωνιαίο.</p>

Δ/νση: ΑΓΗΣΙΛΑΟΥ ΣΠΑΡΤΗΣ
66 (Δ.)

Απλό λιθόκτιστο κλασικιστικό με κήπο. Πρόσοψη επιχρισμένη με συμμετρική διάταξη.

Η πολιτεία πλέον θεσπίζει νόμους και κηρύσσει κτίρια και περιοχές διατηρητέα ή προστατευόμενες περιοχές, προκειμένου να διαφυλάξει μνημεία της αρχαιότητας και στοιχεία Ιστορικής κληρονομιάς.

ΦΕΚ 578/Β/14-7-1997

“Αποφασίζουμε :

Για λόγους αποτελεσματικότερης προστασίας των αρχαιοτήτων της περιοχής των αρχαίων Αμυκλών Ν. Λακωνίας κηρύσσουμε ως αρχαιολογικό χώρο την ευρύτερη περιοχή των Αμυκλών, όπου περιλαμβάνονται το Ιερό του Αμυκλαίου Απόλλωνα και τα λείψανα των τειχών του περιβόλου του στο λόφο της Αγ. Κυριακής, τμήμα μυκηναϊκού οικισμού στα Ν.Δ. αυτού, ο θολωτός τάφος του Βαφειού, ο μυκηναϊκός οικισμός Παλαιοπυργίου, οι μυκηναϊκοί θαλαμοειδείς τάφοι, ...

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΥΠΑΡΧΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

5.1 Ομαδοποίηση Μνημείων – Χώρων

Ομαδοποιώντας τα μνημεία και τους χώρους Αρχαιολογικού και Ιστορικού ενδιαφέροντος, σύμφωνα με τη θέση που βρίσκονται σε σχέση με την υπάρχουσα δομή και χρήσεις-λειτουργίες της πόλης, δημιουργούνται 3 ομάδες μνημείων με παραπλήσια κατάσταση-προβλήματα, χαρακτηριστικά και μέτρα επίλυσης προβλημάτων με σκοπό την ανάδειξη και τη προβολή τους.

Η πρώτη ομάδα αποτελείται από μνημεία “εκτός σχεδίου” και η δεύτερη από τα “εντός”. Η δεύτερη ομάδα θα πρέπει να διαιρεθεί στην Ακρόπολη της Σπάρτης μαζί με το Ρωμαϊκό Θέατρο και τα υπόλοιπα μνημεία - διατηρητέα κτήρια - χώροι και αξιοθέατα.

5.2 Μνημεία εκτός πόλης.

Τα σημαντικότερα μνημεία εκτός ή στα όρια των οικισμών είναι:

Ιερό Ορθίας Αρτέμιδος
Ηρώο του Αστροβάκου
Βωμός του Ευρώτα
Ρωμαϊκή έπαυλη (οικ. Δικαίου)
Ποδαρικό της Αρχαίας Γέφυρας

Ο Βωμός του ψυχικού
Θολωτός τάφος Βαφειού
Μενελαίον

Η πρώτη ενότητα μνημείων λόγω της κοντινής τους απόστασης μεταξύ τους αλλά και από τα όρια της πόλης αποτελούν μια ενότητα προορισμού ακόμη και για αρχαιολογικό περίπατο εφόσον δημιουργηθούν οι απαραίτητες προϋποθέσεις. Τα μνημεία βρίσκονται σε γεωργικές εκτάσεις ή χωρίς καμία χρήση, με εικόνες εγκατάλειψης. Σε διάφορα σημεία θυμίζει σταθμούς συγκέντρωσης μπαζών.

Η δεύτερη ενότητα πρέπει να είναι προορισμός οργανωμένης περιήγησης διότι τα μνημεία είναι μακριά μεταξύ τους αλλά και από τη πρώτη ενότητα των μνημείων εκτός πόλης. Η πρόσβαση είναι καλύτερη στο μεγαλύτερο μέρος της διαδρομής μέσα από το υπάρχον οδικό δίκτυο. Άλλωστε το κάθε μνημείο μπορεί να αποτελεί από μόνο του προορισμό επίσκεψης αρχαιολογικού χώρου, εκτός από το θολωτό τάφο του Βαφειού.

5.2.1 Δρόμοι, Περιβάλλον χώρος.

Ο δρόμος οδηγεί από τη κεντρική περιφερειακή οδό Τρίπολης -Σπάρτης στο ιερό της Αρτέμιδος Ορθίας. Ο δρόμος έχει πλέον μετονομαστεί σε Λεωφόρο Αρτέμιδος Ορθίας. Από τη κεντρική οδό παντελής απουσία σήμανσης ή ένδειξης ότι από αυτό το χωματόδρομο που τέμνει, από κάποιο χωμάτινο πλάτωμα στο πλάι της λεωφόρου, ξεκινάει ο δρόμος για ένα από τα σημαντικότερα μνημεία της Σπαρτιατικής Ιστορίας.

Σε όλη τη διαδρομή η ίδια εικόνα με σκουπίδια και λακκούβες γεμάτες λάσπη. Σίγουρα δεν γίνεται λόγος για φωτισμό, χώρους στάσης περιπατητών ή επισκεψιμότητα και ώρες λειτουργίας, καθότι φθάνοντας υπάρχει ένα συρματοπλέγμα, που περιβάλλει τον αρχαιολογικό χώρο, με κλειδαριά στην κεντρική του είσοδο και καμία ταμπέλα ή ενημέρωση για τις περιόδους λειτουργίας του χώρου.

Στις διασταυρώσεις του “δρόμου” δεν υπάρχει ένδειξη κατεύθυνσης προς τον αρχαιολογικό χώρο. Θα πρέπει από τύχη να βρεθεί κανείς εκεί κι όχι στα χωράφια. Σε πολλά σημεία του δρόμου το πλάτος του μετά βίας χωράει ένα αυτοκίνητο. Είναι αδύνατη η πρόσβαση οργανωμένων groups τουριστών και επισκεπτών.

Οι περισσότεροι κάτοικοι, ανεξαρτήτως ηλικίας, αγνοούν τα μνημεία ή στη καλύτερη περίπτωση η απάντηση είναι: «από κείνο το δρόμο πάει σε κάτι αρχαία».

Εκτός της πόλης υπάρχουν συναθροίσεις σκηνών και παραγκών από αθίγγανους, έχοντας κάνει ουσιαστικά οικισμούς. Η όλη κατάσταση αποτρέπει την επίσκεψη στους αρχαιολογικούς τόπους.

Υπάρχουν εγκαταλειμμένα κτίρια-παράγκες, περιφραγμένα οικόπεδα εκτροφής κατοικίδιων (εγκαταλειμμένα τα περισσότερα ή εποχιακά), Οι περισσότερες κατασκευές είναι αυθαίρετες.

Στο δρόμο που οδηγεί από την αρχή της γέφυρας (στην είσοδο της πόλης από Τρίπολη) στους αρχαιολογικούς χώρους του ποδαρικού της αρχαίας γέφυρας, του Βωμού του Ευρώτα, του Ηρώου του Αστροβάκου ...

Υπάρχουν ολόκληροι οικισμοί αθίγγανων, που αποτρέπουν τη πρόσβαση πέρα από τη κατάσταση του δρόμου ο οποίος προσφέρεται για διαδρομές 4X4 και όχι για επίσκεψη επιβατικών αυτοκινήτων. Δεν υπάρχει σήμανση ή κάποια ενημέρωση. Σε αυτή τη περίπτωση όσους ρωτήσαμε δεν ήξεραν να απαντήσουν που βρίσκονται τα συγκεκριμένα μνημεία. Μόνο κάποιοι αθίγγανοι απάντησαν ότι είναι κοντά στο σπίτι τους ...αρχαία.

5.3 Ακρόπολη της Σπάρτης

Δεξιά της εισόδου που οδηγεί στην Ακρόπολη υπάρχει το μνημείο της φωτογραφίας. Η είσοδος ανοικτή χωρίς φύλαξη. Με το αμάξι προχωρήσαμε σε πλακόστρωτο μονοπάτι μέχρι το τέλος του. Από κει αρχίζουν λιβάδια με διάσπαρτα μνημεία χωρίς σήμανση τα περισσότερα. Είναι η Ακρόπολη της Αρχαίας Σπάρτης.

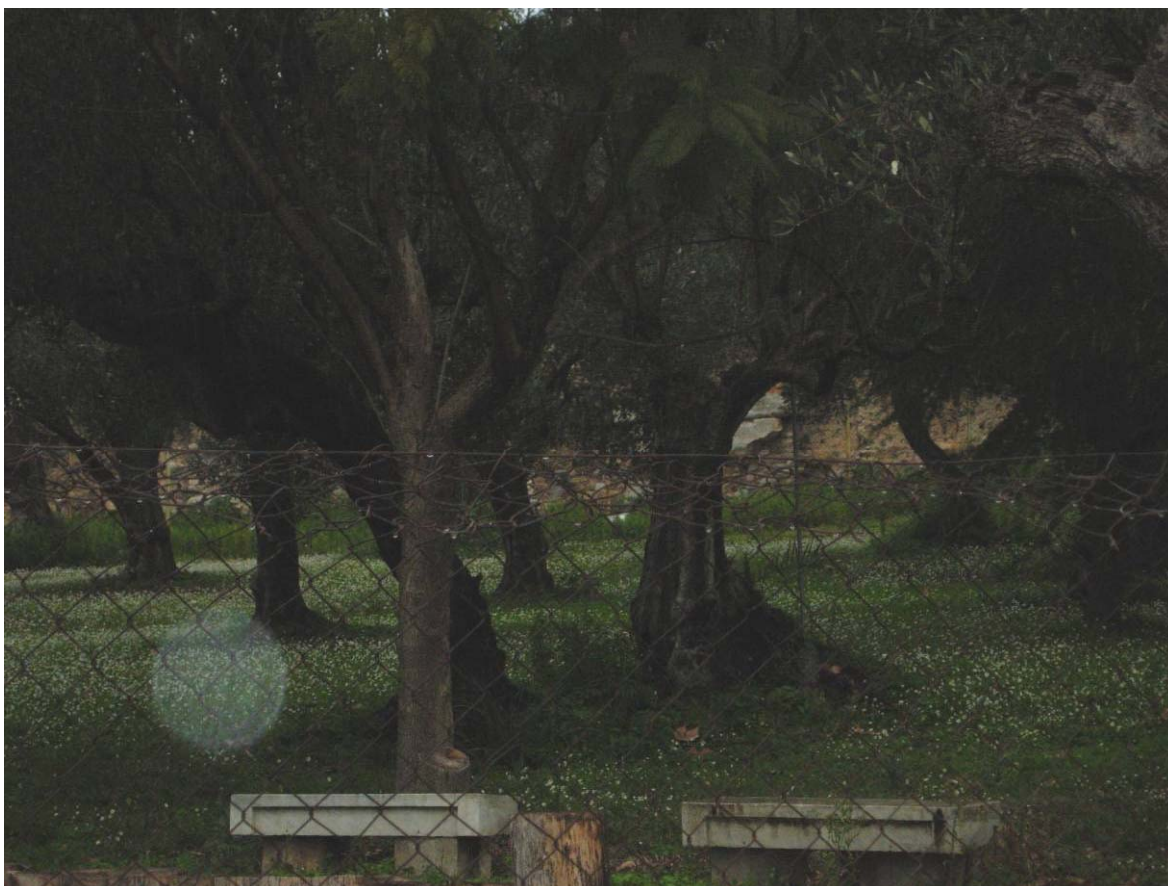
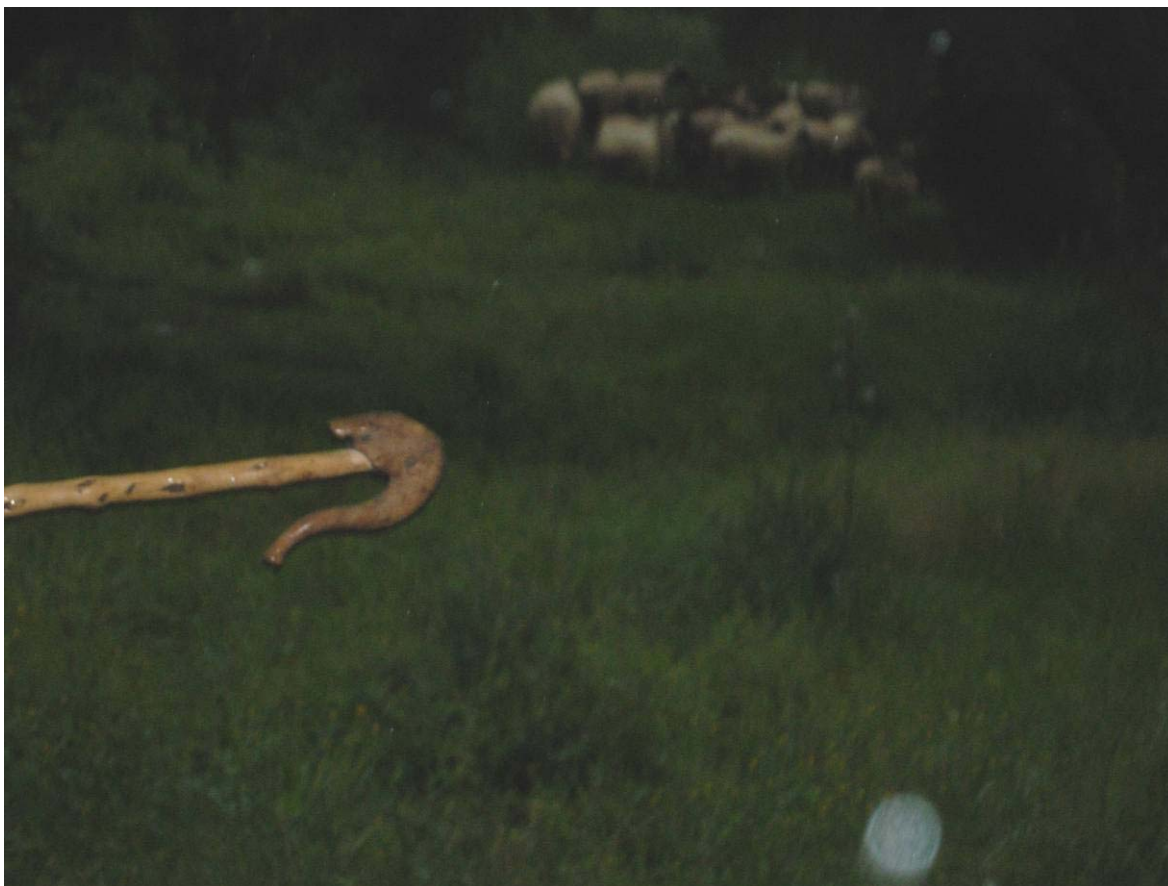

5.3.1 Μονοπάτια, Χώροι.

Μετά το τέλος της κεντρικής οδού αρχίζει το δίκτυο που δίνει πρόσβαση στους αρχαιολογικούς χώρους της Ακρόπολης.

Καθημερινοί επισκέπτες των αρχαιολογικών τόπων είναι τα πρόβατα σε κοπάδια. Είναι φυσικός τρόπος αποψίλωσης των χώρων της Ακρόπολης από το γρασίδι.

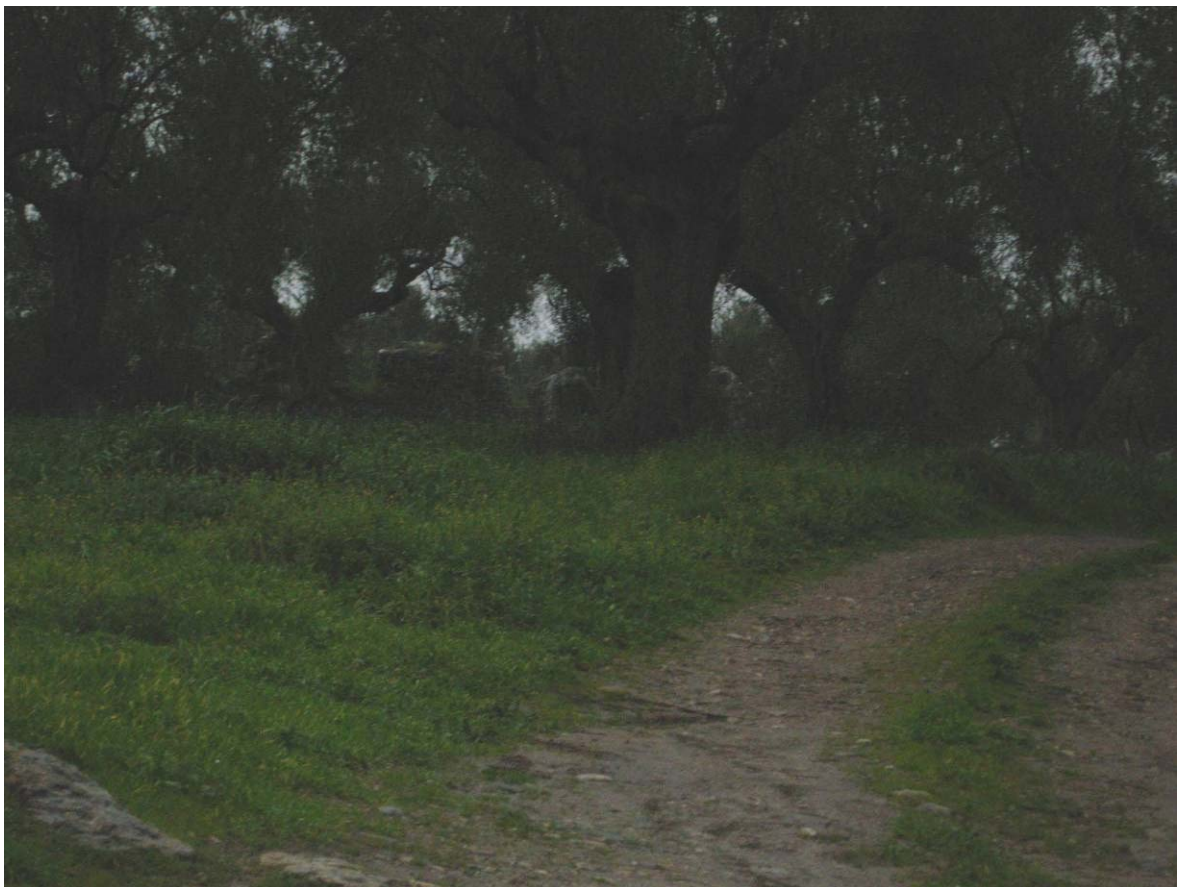

Μνημεία που μετά την ανακάλυψη και την ανασκαφή τους τείνουν να ξαναχαθούν στη λήθη και στις επιλογές της φύσης.

Αρχαία Μνημεία και αποθήκευση υλικών μαζί.

Το ρωμαϊκό θέατρο.

5.2 Μνημεία εντός πόλης, Διατηρητέα, αξιοθέατα.

Τα σημαντικότερα μνημεία και χώροι ιστορικού ενδιαφέροντος, εντός της πόλης είναι:

Λεωνιδαίο

Αρχαίο Ιερό (οικ. Σταυρόπουλου)

Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης.

Χώρος νέου Μουσείου Σπάρτης

Μνημεία-Θέσεις-Ενδείξεις κατασκευών-τόπων της Νεότερης Ιστορίας της Σπάρτης
Διατηρητέα κτίρια και Στοιχεία Αρχιτεκτονικής που σώζονται έως σήμερα.

Τα μνημεία είναι διάσπαρτα στη σημερινή πόλη χωρίς σήμανση συνήθως με υποτυπώδη περίφραξη (όχι πάντα). Αποτελούν μια ενότητα προορισμού με τροχοφόρα περιήγηση εφόσον δημιουργηθούν οι απαραίτητες προϋποθέσεις.

Τα μνημεία βρίσκονται σε εντός σχεδίου εκτάσεις, με εικόνες εγκατάλειψης. Προέρχονται είτε από δωρεές είτε από τυχαία ανακάλυψη. Οι δωρεές είναι συνήθως αναγκαστικές λόγω τυχαίας ανακάλυψης κατά την εκσκαφή για ανέγερση κτιρίων.

5.4.1 Διαδρομές, πρόσβαση και ανάδειξη τόπων.

Αρχαίο Ιερό (οικ. Σταυρόπουλου)

Εικόνα εγκατάλειψης και στα αρχαιολογικά μνημεία εντός της πόλης. Η πόρτα κλειδωμένη με λουκέτο πολυκαιρισμένο και σκουριασμένο, μαρτυρά ότι δεν ανοίγει σχεδόν ποτέ. Η μόνη ενημέρωση είναι η αναρτημένη πινακίδα, στη φωτογραφία που όμως δεν μπορεί να διαβασθεί από τη περίφραξη. Φυσικά δεν υπάρχει ενημέρωση για ώρες επισκέψεων ή λειτουργίας του χώρου.

Λεωνιδαίο. Μία τεράστια πλατεία εγκαταλειμμένη με αγριόχορτα, με ένα μικρό σημείο περιφραγμένο, το μνημείο του τάφου του Λεωνίδα. Παρότι η πλατεία είναι ολόκληρο οικοδομικό τετράγωνο τεραστίων διαστάσεων η περίφραξη κλείνει ασφυκτικά το μνημείο μη δίνοντας το χώρο που αρμόζει, περιμετρικά των ευρημάτων.

Το μουσείο της Σπάρτης. Το περίτεχνο σιντριβάνι στο μέσον της διαδρομής από την είσοδο του περιβάλλοντος χώρου μέχρι το κτίριο του Μουσείου, με τα αλλεπάλληλα στρώματα μουντζούρων και χρωμάτων μαρτυρά τη πολυκαιρία της εγκατάλειψης αλλά και την αξία των εκθεμάτων για τους σύγχρονους φύλακες της Ιστορίας. Ο περιβάλλον χώρος και η όλη κατασκευή είναι αντάξια της Ιστορίας του τόπου και του οράματος των δημιουργών και συντελεστών. Όμως από τότε μέχρι σήμερα η εικόνα φανερώνει ότι δεν υπάρχει συνέχεια.

Μία από τις δύο ταμπέλες-έκθεση έξω από αρχαιολογικό χώρο της Σπάρτης (Λεωνίδαίο ίδια με την βιτρίνα στην Ακρόπολη της Σπάρτης), είναι προϊόν ιδιωτικής πρωτοβουλίας και όχι κρατικής μέριμνας.

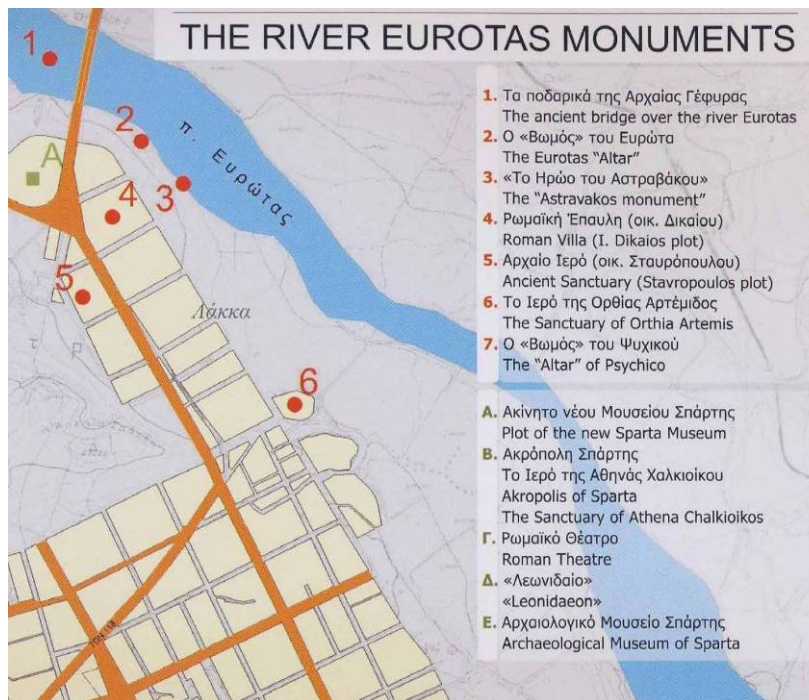
Οι επισκέψεις στα μνημεία εντός πόλης θα πρέπει να οργανωθούν σε μια διαδρομή με ξεναγό και τροχοφόρο όχημα μεσαίων διαστάσεων, (προκειμένου να διευκολύνεται η κίνηση και η πρόσβαση τις ώρες κυκλοφοριακής αιχμής της πόλης), στα σημεία ενδιαφέροντος.

Η περιήγηση σε αυτή την ενότητα μνημείων θα πρέπει να σχεδιαστεί με γνώμονα την ηλικία του κάθε μνημείου την Ιστορική του συμβολή αλλά και λαμβάνοντας υπ όψη την τοποθεσία που βρίσκεται προκειμένου να δημιουργηθεί μια ολοκληρωμένη χρονικά και σημειολογικά περιήγηση. Η ξενάγηση θα καταλήγει στους χώρους του παλαιού Μουσείου (ή του νέου εφόσον δημιουργηθεί).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΧΩΡΩΝ & ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

6.1 Μνημεία εκτός πόλης

Όπως φαίνεται και από το χάρτη τα μνημεία 6,3,4 2,1 βρίσκονται σε κοντινή απόσταση μεταξύ τους. Υπάρχει ήδη χωμάτινη οδός που συνδέει τα 6,3,2,1 έχοντας πρόσβαση στη κεντρική Ορθίας Αρτέμιδος. Το μνημείο της ρωμαϊκής έπαυλης έχει πρόσβαση μόνο από το κεντρικό δρόμο της Ορθίας Αρτέμιδος ο οποίος είναι και η επίσημη είσοδος της πόλης συνδέοντας την με την Εθνική οδό Τρίπολη Αθήνα έχοντας περάσει το ποταμό Ευρώτα. Η απαλλοτρίωση σε αυτή τη περίπτωση είναι εύκολη διότι οι ιδιοκτησίες από το 4 στο 3 είναι αγροτικές καλλιέργειες.

Το πρόβλημα είναι στη διαδρομή 2,1 όπου παρεμβάλλεται η Εθνική οδός. Θα πρέπει να δημιουργηθεί αερογέφυρα πεζών. Άλλωστε σε κοντινή απόσταση είναι ο χώρος του νέου Μουσείου της Σπάρτης το οποίο και θα ενοποιηθεί με τα μνημεία. Στην όχθη του Ευρώτα προς τη μεριά της πόλης θα πρέπει να δημιουργηθεί εξέδρα προκειμένου οι επισκέπτες να πλησιάζουν με ασφάλεια το μνημείο (1) Ποδαρικό της αρχαίας γέφυρας.

Αυτή η διαδρομή θα πρέπει να πεζοδρομηθεί εξ ολοκλήρου. Τα οικόπεδα στην είσοδο από την κεντρική προς μνημείο Ορθίας Αρτέμιδος (6) θα πρέπει να απαλλοτριωθούν (εάν δεν είναι στην ιδιοκτησία του Δήμου) προκειμένου να δημιουργηθεί χώρος στάθμευσης για Λεωφορεία. Ο πεζόδρομος θα πρέπει να διαπλατυνθεί σε κάποια σημεία προκειμένου να είναι δυνατή η διέλευση ακόμη και Λεωφορείων με σκοπό δεύτερο χώρο στάθμευσης μεγαλύτερο, πριν από το μνημείο 6, προκειμένου να εξυπηρετηθούν οργανωμένες ομάδες επισκεπτών.

Παράλληλα θα γίνει πεζοδρόμιο κατά μήκος αυτού του δρόμου. Στη είσοδο και στο χώρο στάθμευσης θα γίνουν διαμορφώσεις και παρτέρια. Θα υπάρχουν πινακίδες κίσκι ενημέρωσης και χώρος αναμονής για τους επισκέπτες.

Το πεζοδρόμιο στην λεωφόρο Αρτέμιδα Ορθία προς τη μεριά των μνημείων σε μερικά σημεία είναι ανύπαρκτο. Θα πρέπει να δημιουργηθεί και να ανακαινισθούν τα παλαιά τμήματα προκειμένου να συνδέσει το μνημείο 4 με την είσοδο της διαδρομής αλλά και την αερογέφυρα προς το νέο Μουσείο. Παράλληλα θα πρέπει

να απαλλοτριωθεί μέρος του περιβάλλοντος χώρου του μνημείου που ανήκει σε *super market* να διαχωριστεί με κατάλληλες διαμορφώσεις, να δεντροφυτευτεί ώστε να αναδειχθεί ο τόπος από χώρο αποθήκευσης και απορριμμάτων, σε αρχαιολογικό τόπο.

Δημιουργείται μια καλαίσθητη κυκλική διαδρομή που συνδέει τα μνημεία μεταξύ τους αλλά και τη πόλη.

Σε όλη τη διαδρομή θα γίνει φύτευση και δενδροφύτευση ώστε να δημιουργηθεί ένας κήπος που περιβάλλει όλη τη περιοχή. Ένα πάρκο Αρχαιοτήτων και μνημείων. Σε χώρο που θα επιλεγθεί και θα απαλλοτριωθεί κοντά στο Ηρώο του Αστροβάκου και την όχθη του ποταμού θα δημιουργηθεί δημοτικό κατάστημα, μεζεδοπωλείο και κυλικείο. Η όλη περιοχή θα αποτελεί ένα χώρο έλξης εκτός από Μνημεία, χώρο περισυλλογής, περιπάτου και αναψυχής για όλους τους κατοίκους της πόλης. Ένας χώρος συνάντησης του παρελθόντος με το παρόν σε συμφωνία με τη φύση. Το κατάστημα θα είναι δομημένο παραδοσιακά με αρκετούς στεγασμένους χώρους προκειμένου να δίνει καταφύγιο στους επισκέπτες και τους χειμερινούς μήνες. Σε κάθε μνημείο θα υπάρχει κιόσκι ενημέρωσης. Κιόσκια ξεκούρασης και προστασίας από καιρικές συνθήκες, πέρα από τα παγκάκια, θα πρέπει να δημιουργηθούν σε κοντινές αποστάσεις μεταξύ τους σε όλη τη διαδρομή, με πινακίδες πληροφόρησης επιλεγμένων ιστορικών στοιχείων των μνημείων.

Ο πλούσιος φωτισμός των μνημείων θα αναδείξει τη περιοχή που τώρα είναι μια από τις χειρότερες της Σπάρτης. Ο επαρκής και καλαίσθητος φωτισμός των πεζοδρόμων και των χώρων θα ευνοεί τη πεζοπορία και τη συνάθροιση κατά τις βραδινές ώρες.

Θα πρέπει να υπάρχει πρόβλεψη δημιουργίας στάσεων για *mini bus* στις εισόδους της διαδρομής, προκειμένου τη τουριστική περίοδο να είναι γρήγορη η επίσκεψη τουριστών και επισκεπτών είτε με το κέντρο της πόλης είτε με τα άλλα εκτός πόλης μνημεία (Βωμός Ψυχικού και Μενελαίο), δημιουργώντας έτσι μια ενότητα αρχαιολογικής περιήγησης.

Σε αρκετά σημεία της διαδρομής καθώς και τις εισόδους της, θα υπάρχουν πινακίδες με κάτοψη όλης της διαδρομής και ένδειξη τωρινής δέσης προκειμένου ο επισκέπτης να έχει πλήρη εικόνα του χώρου.

Μπορούν να φιλοξενηθούν πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπως έκθεση βιβλίου, ζωγραφικής, φιλοτεχνικών διοργανώσεων.

Δημιουργία πάρκου παιδιού με παιδική χαρά και δραστηριότητες.

6.2 Μνημεία εντός πόλης

Το Λεονιδαίο με τη τεράστια αναξιοποίητη πλατεία μετά από διαμόρφωση μπορεί να αποτελέσει αφετηρία για την έναρξη της περιήγησης των μνημείων εντός της πόλης (εκτός της Ακρόπολης και του Ρωμαϊκού θεάτρου).

Από την οδό Θερμοπυλών θα ξεκινά η περιήγηση των μνημείων και χώρων Ιστορικού ενδιαφέροντος της πόλης, με *mini bus* και θα καταλήγει στο χώρο του παλαιού μουσείου και αργότερα του νέου.

Στο χώρο του Μουσείου θα πρέπει να υπάρχει αίθουσα προβολών και κυλικείο.

Στη πόλη θα πρέπει να τοποθετηθούν πινακίδες σε όλες τις αλλαγές κατεύθυνσης της διαδρομής προκειμένου ο επισκέπτης να αποκομίζει τη πληρέστερη εικόνα των τόπων.

Τα μνημεία θα περιφραχθούν και οι περιβάλλοντες χώροι όπου είναι δυνατό θα διαμορφωθούν και θα δημιουργηθούν υποδομές, σύμφωνα με την 6.1 διαδρομή. Στο χώρο της πλατείας στο μπροστινό μέρος μπορεί να δημιουργηθεί χώρος αναμονής με ξύλινα κιόσκια ενημέρωσης και πληροφόρησης των ιστορικών στοιχείων του μνημείου. Στο πίσω μέρος της πλατείας θα δημιουργηθεί υπόγειος

χώρος στάθμευσης προκειμένου να μην επιτρέπεται η στάθμευση γύρω από το μνημείο, οχημάτων και μηχανημάτων έργων!

Θα πρέπει να ακολουθηθεί αυτή η τακτική και για τα υπόλοιπα κύρια μνημεία εντός της πόλης. Εάν οι συνθήκες δεν βοηθούν στη δημιουργία υπογείων θέσεων στάθμευσης θα δεσμεύεται λιγότερος αλλά ικανοποιητικός χώρος απαγόρευσης στάθμευσης, περιμετρικά των μνημείων.

Θα πρέπει να γίνουν μελέτες φωτισμού για κάθε μνημείο χωριστά, έτσι ώστε να προβληθεί στον υπέρτατο βαθμό το μνημείο και η πόλη. Η επισκεψιμότητα αυτών των μνημείων δύναται να είναι διπλάσια κατά τη διάρκεια του χρόνου, συμμετέχοντας στη βραδινή ζωή της πόλης.

Στην αίθουσα προβολών θα γίνεται προβολή επιλεγμένων θεματικών ενοτήτων με κύριο σκοπό τη παροχή ιστορικών στοιχείων και πληροφοριών για κάθε Μνημείο της διαδρομής. Παράλληλα θα παρουσιάζονται ενότητες εκθεμάτων με ιστορικά στοιχεία βοηθώντας τη αντίληψη της εποχής που ανήκουν και τη διαδρομή του πολιτισμού της πόλης μέσα από τα αναφερόμενα Ιστορικά γεγονότα.

Θα πρέπει να ανατεθεί μελέτη και δημιουργία έργου με ψηφιακή επεξεργασία προκειμένου να γίνουν οι αναπαραστάσεις της αρχικής μορφής των μνημείων με στοιχεία για τη καθημερινή τους λειτουργία στα χρόνια που άκμασαν, μέσα από αυτοματοποιημένες προβολές, ενοτήτων Ιστορικών χώρων.

Σε κάποιο Δημοτικό χώρο υπάρχουν βαγονέτα περιήγησης για παιδιά τα οποία ρυμουλκούνται από.... τρακτέρ.

Αυτός ο τρόπος μαζικής μεταφοράς ενδείκνυται για τους καλοκαιρινούς μήνες στο κέντρο της πόλης. Τα βαγονέτα θα πρέπει να είναι καλαίσθητα, να πληρούν όλες τις προδιαγραφές ασφαλείας και να ρυμουλκούνται από όχημα στο τύπο των βαγονέτων. Θα μπορούν να μεταφέρουν όλες τις ηλικίες επισκεπτών. Αυτή η περιήγηση έχει την αίσθηση της αμεσότητας με τους χώρους και τη ζωή της πόλης, δίνοντας ακόμη ένα τόνο αλλαγής του χαρακτήρα της πόλης..

Η Ακρόπολη και το ρωμαϊκό θέατρο θα διαμορφωθούν ακριβώς με τα πρότυπα της διαδρομής 6.1. Μπορούν να δημιουργηθούν καλαίσθητοι πεζόδρομοι και χώρος αναψυχής με κατάστημα και κιόσκια ενημέρωσης. Σκοπός των αναπλάσεων, να αποτελέσει ο χώρος έναν τόπο προορισμού καθαρά ιστορικής

σημασίας και μελέτης. Η περιήγηση θα γίνεται πεζοπόρα. Πρέπει να συμπληρωθεί η σήμανση και να προστεθούν πινακίδες ονοματολογίας και κατόψεων.

Η ακρόπολη της Σπάρτης και το αρχαίο Ρωμαϊκό θέατρο είναι ιστορικοί τόποι αναφοράς, παγκόσμιας εμβέλειας και πρέπει να καταβληθεί προσπάθεια προκειμένου οι διαμορφώσεις και υποδομή των χώρων καθώς και οι κανονιστικές ρυθμίσεις να αποκτήσουν την ανάλογη εικόνα.

Τα μνημεία και οι χώροι της Ακρόπολης θα πρέπει να φωτισθούν έτσι ώστε να είναι ορατά από μακρινή απόσταση δίνοντας νέα ταυτότητα στη πόλη.

6.3 Πολιτιστική και Οικονομική Ανάπτυξη

Η πόλη σήμερα έχει χαρακτήρα αδιάφορο με κτίρια άναρχα δομημένα χωρίς χαρακτήρα.

Εφόσον αναδειχθούν οι αρχαιολογικοί χώροι αποκτά την ταυτότητα πόλης αναφοράς και προορισμού μελέτης αρχαιοτήτων και πολιτισμού που σημάδεψε τη παγκόσμια ιστορία.

Η οικονομική ανάκαμψη θα είναι ραγδαία και εμφανή σε όλες τις κοινωνικές ομάδες της πόλης. Τα έργα θα αποφέρουν μεγαλύτερο εισόδημα συμβάλλοντας στην ανάπτυξη των περιοχών μέσω της αύξησης της επισκεψιμότητας και του τουρισμού, παράλληλα με την άνοδο των τιμών της γης.

Η αερογέφυρα πεζών, η οποία πέρα από την εντοποίηση των Μνημείων θα συμβάλει και στη βελτίωση των μετακινήσεων πεζών, κατοίκων της πόλης.

Ο χώρος του νέου Μουσείου της Σπάρτης. Με την κατασκευή και λειτουργία του θα αναβαθμισθεί όλη η περιοχή και η κίνηση θα αυξηθεί. Άρα είναι ένα έργο απαραίτητο και θα εξυπηρετήσει τις ανάγκες της πόλης.

Τα έσοδα των κυλικείων, των καταστημάτων και του μεζεδοπωλείου, θα συνδράμουν στις ανάγκες συντήρησης και φύλαξης των χώρων, δίνοντας παράλληλα ζωή και αξία στις όμορες περιοχές, συμβάλλοντας στη πολιτιστική ανάπτυξη και αναψυχή των κατοίκων.

Η δημιουργία πολιτιστικών εκδηλώσεων σε ένα πολυχώρο με καλαίσθητο φυσικό περιβάλλον, Ιστορικής σημασίας, θα αποτελέσει πόλο έλξης νέων δραστηριοτήτων, επιχειρήσεων και επισκεπτών.

Με την απαγόρευση στάθμευσης και το κατάλληλο φωτισμό του κάθε μνημείου, με παράλληλα τις διαμορφώσεις και διαστρώσεις των περιβαλλόντων χώρων, θα αναβαθμίζεται στον υπέρτατο βαθμό, η όμορη περιοχή.

Θα πρέπει να βελτιωθεί ο τρόπος και η λειτουργία των αρμόδιων υπηρεσιών προκειμένου η αποφάσεις και οι διαδικασίες να λαμβάνονται και να εφαρμόζονται πιο άμεσα. Παράλληλα να γίνει διερεύνηση και να δημιουργηθεί αυστηρότερο νομοθετικό πλαίσιο για την καταστροφή ή μπάζωμα αρχαιοτήτων. Με τη πληθώρα των διάσπαρτων μνημείων και τη θέση της σύγχρονης πόλης είναι βέβαιο ότι η καινούρια πόλη είναι χτισμένη πάνω στη παλιά. Καταγραφή των αρχαιοτήτων και έρευνα μέσω μελετών και καταγγελιών από την αρχή, των αρχείων.

Στόχος ο χαρακτήρας της πόλης να μετατραπεί σε σύγχρονο πάρκο πολιτισμού μοναδικής σημασίας παγκόσμιας εμβέλειας, από μια άχρωμη πόλη χωρίς στίγμα.

Θα πρέπει να αποφασισθεί η δημιουργία παράλληλου έργου 2^{ης} μελέτης ανάπτυξης όχθης Ευρώτα και παραποτάμιου χώρου με τη δημιουργία ανοικτών αθλητικών εγκαταστάσεων εναρμονισμένων με το περιβάλλον, όπως κωπηλασία. γήπεδο 5Χ5 με χλοοτάπητα, υπαίθρια σκακιστική λέσχη κα.

Εκτύπωση χαρτών αρχαιοτήτων και διαδρομών και μοίρασμα σε όλα τα εμπορικά καταστήματα με παράλληλη αποστολή στα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ, ΥΛΙΚΑ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.

7.1 Διάστρωση δρόμων, πεζοδρόμων, χώρων

Η διάστρωση των δρόμων μπορεί να γίνει με διάφορα υλικά. Το οικονομικότερο και ανθεκτικό στις φορτίσεις είναι τα διάφορα είδη φυσικών πετρωμάτων σε μορφή σχιστόπλακας. Ενδεικτικά αναφέρονται η πλάκα Άρτας και Πηλίου. Η εφαρμογή γίνεται απευθείας σε διαμορφωμένο (πακτωμένο) δρόμο με τελική στρώση σκυροδέματος φορτισμένου με πλέγμα σιδήρου τύπου T. Εφόσον θα διέρχονται βαρέα οχήματα γίνεται προσθήκη σιδήρου φ 12. Η τελική μορφή της κατασκευής είναι αισθητικά άριστη και λειτουργική. Έχει αντοχή σε φορτίσεις πολύ μεγάλων φορτωμένων οχημάτων και ακραίων καιρικών συνθηκών. Είναι παραδοσιακή μορφή επένδυσης δρόμου.

Οι στάθμες των χώρων προς διάστρωση δημιουργούνται με τη διαδικασία της εξίσωσης με σφυρί, jcb και grander όπου χρήζει, πάκτωση με διαβροχή και οδοστρωτήρα, με τελευταία στρώση χαλίκι και 3^α. Ακολουθεί πάτημα εφόσον πρώτα διαβρεχτεί. Κάθε υλικό ή διεργασία απαιτεί καλό πάτημα με διαβροχή, φροντίζοντας τις κλίσεις και τις απορροές της τελικής στάθμης καθώς και τις ρήσεις των διαφόρων δικτύων προκειμένου να υπάρχει ανεμπόδιστη ροή υδάτων προστατεύοντας την κατασκευή από λιμνάζοντα ύδατα και καιρικές συνθήκες. Οι κατασκευές αφορούν δρόμους χαμηλής κυκλοφορίας.

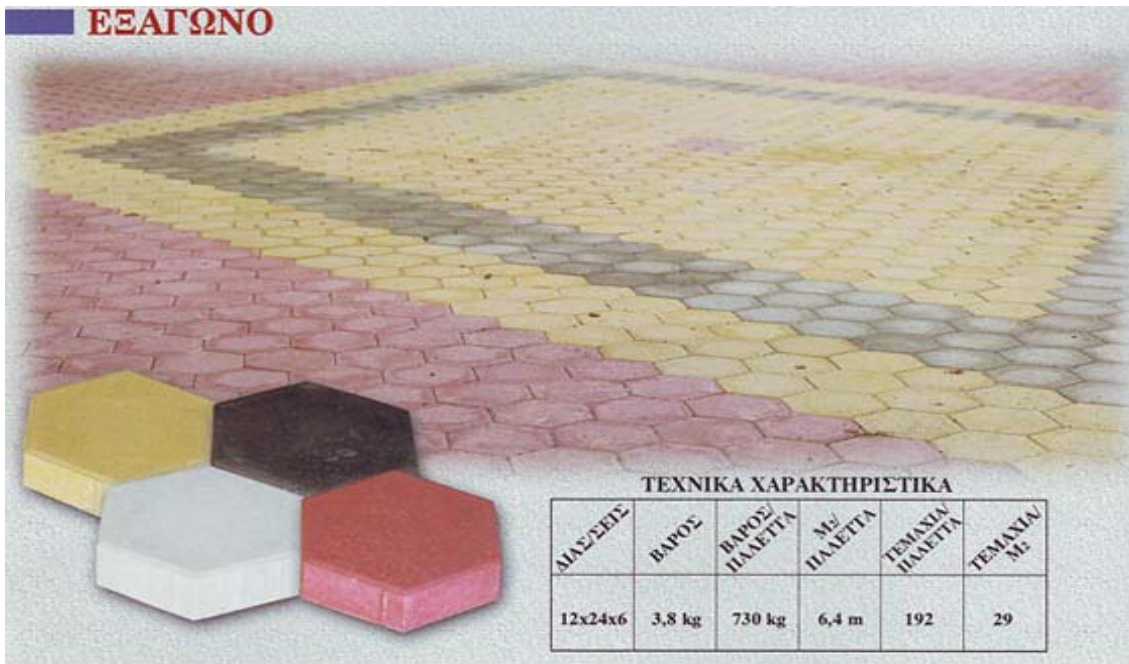
Ένα άλλο οικονομικό και αισθητικά αποδεκτό, με στοιχεία παραδοσιακά υλικό, είναι ο κυβόλιθος από τσιμέντο. Εφαρμόζεται και αυτό στην ίδια τελική διάστρωση όπως και η σχιστόπλακα, με τη διαφορά ότι πρέπει να δημιουργούνται πλαίσια εγκλωβισμού. Επάνω στη τελική στάθμη τσιμέντου απλώνεται λεπτό στρώμα άμμου και εν συνεχεία τοποθετούνται οι κυβόλιθοι. Απλώνεται από πάνω άμμος και με μηχάνημα δόνησης πατιέται προκειμένου να πάρει τη τελική του θέση. Είναι υλικό ανθεκτικό σε φορτίσεις και ακραίες καιρικές συνθήκες. Με διάφορα σχήματα και χρώματα κυβόλιθων και διάφορους τρόπους τοποθέτησης μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως διαχωριστικό κατευθύνσεων ή χρήσεων περιοχών αλλά και ως στοιχείο διακόσμησης συνόλου διάστρωσης.

POMBOΣ

ΤΕΧΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

ΜΑΣΣΕΤΕ	ΒΑΡΟΣ	ΒΑΡΟΣ ΠΛΑΚΕΤΤΑ	Με ΠΛΑΚΕΤΤΑ	ΤΕΜΑΧΙΑ ΠΛΑΚΕΤΤΑ	ΤΕΜΑΧΙΑ/Μ ²
11,5x20x6	1,5 kg	1.008 kg	7,72 m	672	87

ΕΞΑΓΩΝΟ

ΤΕΧΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

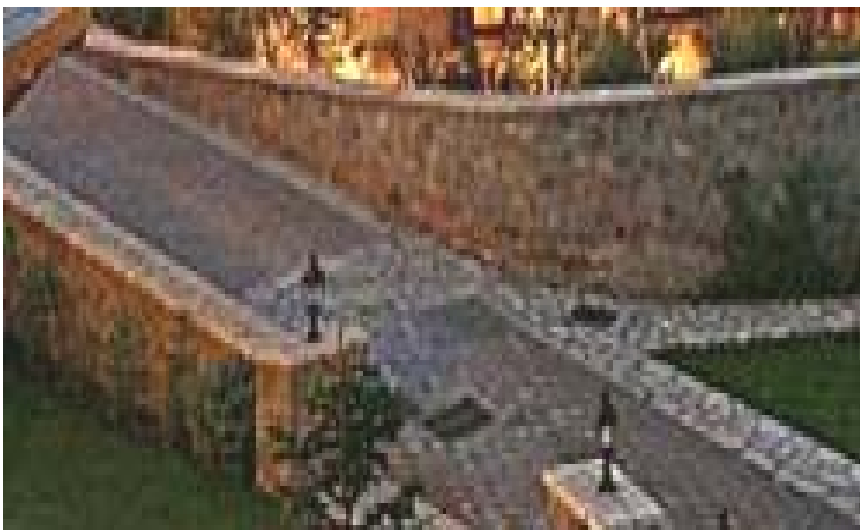
ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ	ΒΑΡΟΣ	ΒΑΡΟΣ/ ΠΛΑΚΕΤΤΑ	Μ ² / ΠΛΑΚΕΤΤΑ	ΤΕΜΑΧΙΑ/ ΠΛΑΚΕΤΤΑ	ΤΕΜΑΧΙΑ/ Μ ²
12x24x6	3,8 kg	730 kg	6,4 m	192	29

PAVE

ΤΕΧΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ PAVE 10x20

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ	ΒΑΡΟΣ	ΒΑΡΟΣ/ ΠΛΑΚΕΤΤΑ	Μ ² / ΠΛΑΚΕΤΤΑ	ΤΕΜΑΧΙΑ/ ΠΛΑΚΕΤΤΑ	ΤΕΜΑΧΙΑ/ Μ ²
10x20x6	2,6 kg	1.400 kg	10,8 m	540	50

Διάστρωση δρόμου χαμηλής κυκλοφορίας βαρέων οχημάτων, με κυβόλιθους (τύπου παλαιωμένου), εγκλωβισμένους σε πλαίσια από σχιστόπλακα.

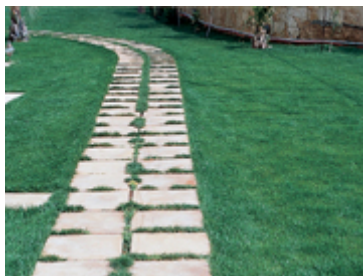
Διάστρωση πεζοδρομίων ή χώρων parking ή αναψυχής-ξεκούρασης, μπορεί να γίνει με πλάκες πεζοδρομίου (τσιμεντόπλακες) ή βοτσαλόπλακες. Μπορούν σύμφωνα με τα ανάγλυφα στοιχεία των πλακών ή τον τύπο τους και το χρώμα τους να γίνουν διάφοροι συνδυασμοί με άριστα αισθητικά αποτελέσματα.

ΠΛΑΚΑ 50 X 50

**ΠΛΑΚΑ 50 X 50
ΔΙΑΤΡΗΤΗ**

Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για δημιουργία μονοπατιών εντός της περιφράξης των αρχαιολογικών χώρων.

Οι ράμπες αυτού του τύπου μπορούν να γίνουν με τσιμεντόπλακες, κυβόλιθους αλλά και σχιστόπλακες. Υπάρχουν προκατασκευασμένα στοιχεία όλων των τύπων. Στη συνέχεια γεμίζονται με το υλικό που γίνεται και η υπόλοιποι διάστρωση. Οι ράμπες βοηθούν άτομα με κινητικά προβλήματα αλλά και μητέρες με καρτσάκια. Επίσης μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε πεζοδρόμους ειδικά στα μνημεία της πρώτης ενότητας (εκτός πόλης) προάγοντας τη ποδηλασία, σε χώρους που πέρα από την αρχαιολογική τους αξία θα έχουν και πολιτιστική.

7.2 Περιφράξεις, διαχωρισμοί, διαμορφώσεις

Οι περιφράξεις μπορούν να γίνουν απλές όπως τουμποσωλήνας 5φ εγκιβωτισμένος κατά 60 cm στο κάτω μέρος με τσιμεντοκονίαμα, σε οπές ανοιγόμενες με μηχανήμα. Μπορεί να προστεθεί στο σκελετό (με ειδικές σιδερογωνιές) οριζόντια σωλήνωση, για πιο σταθερές κατασκευές. Οι σωληνώσεις και τα συρματοπλέγματα είναι γαλβανιζέ για να μην αλλοιώνονται από τις καιρικές συνθήκες χωρίς να χρειάζονται συντήρηση.

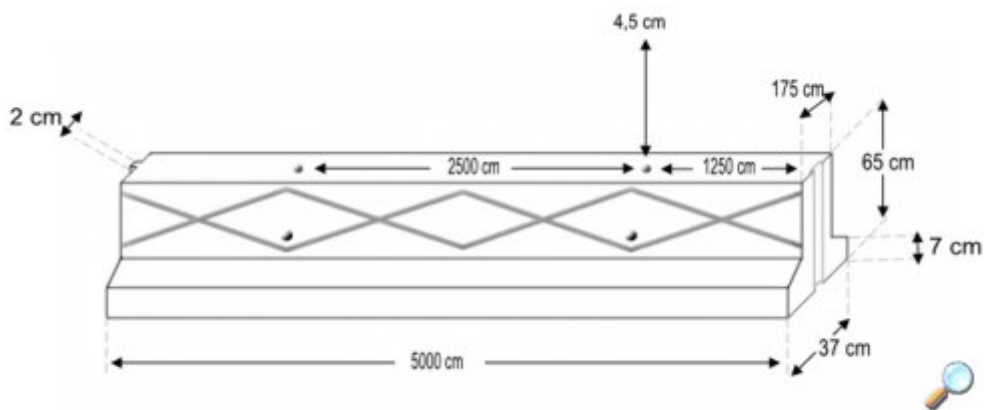

Για περισσότερο ενισχυμένη κατασκευή οι οπές μπορούν να αντικατασταθούν με πέδιλο οπλισμένο με πεδילוσχάρα.

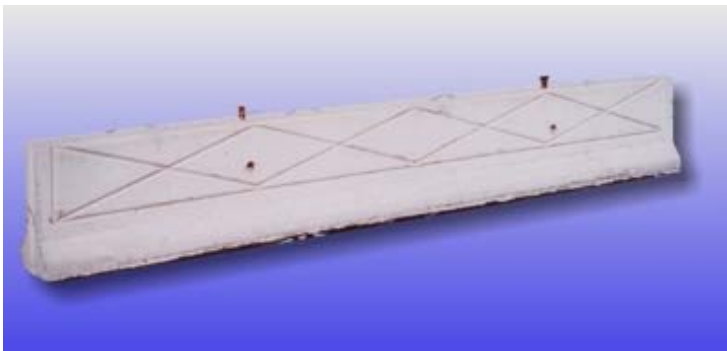

Υπάρχουν προκατασκευασμένα πέδιλα θεμελίωσης επιφανειακά, τα οποία μπορούν και να εγκιβωτισθούν με χώμα ή σκυρόδεμα. Εξαρτάται από τη μονιμότητα της κατασκευής το χρόνο αποπεράτωσης ή το προσωρινό λειτουργίας χώρων πολλαπλών λειτουργιών.

Επίσης υπάρχουν προκατασκευασμένες κολώνες οι οποίες συνδυάζονται με τη πεδίλωση, επιτρέποντας πλέον και την εφαρμογή κιγκλιδώματος αντί για συρματοπλέγμα για καλύτερη αισθητική, όπου είναι απαραίτητο.

Τεχνικά Χαρακτηριστικά :	
Μήκος	5.00 μ
Πλάτος	0,175μ
Πλάτος Βάσης	0,37μ
Ύψος	0,65
Βάρος	2.300 kg

Προκατασκευασμένα μικρά τοιχία Περιφράξεων.

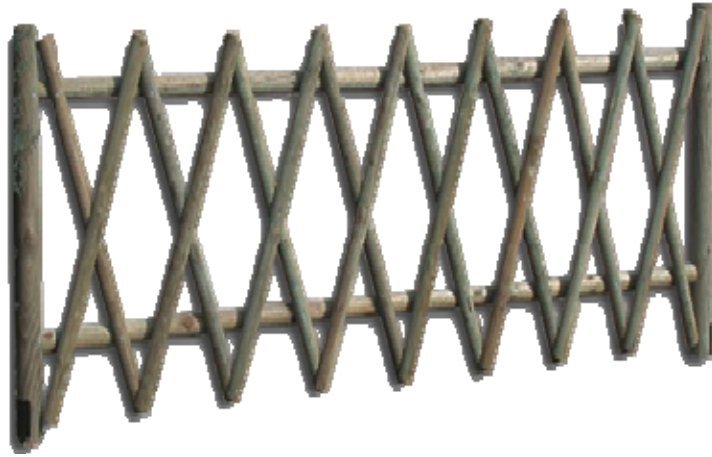
Οι ίδιες προδιαγραφές χρησιμοποιούνται και για την κατασκευή περιφράξεων με υπόγεια θεμελίωση πεδίων με οπλισμένο σκυρόδεμα, απευθείας στους χώρους τοποθέτησης.

Προκατασκευασμένη πλήρωση περιφράξεων από ελαφρομπετό.

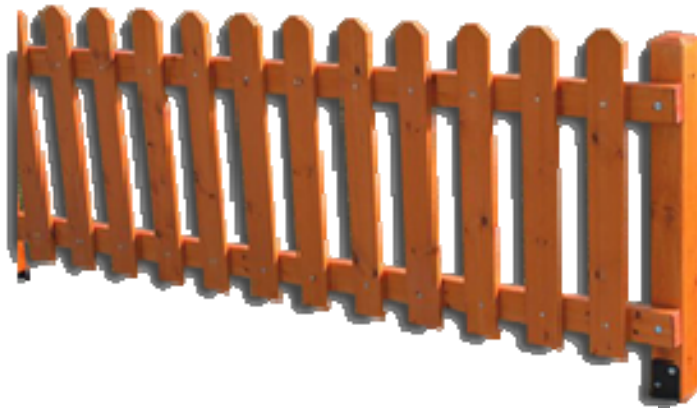
Χαμηλός τύπος περιφράξεων για παρτέρια και περιμετρικά πεζοδρόμων ή δρόμων διαστρωμένους με φυσικά υλικά. Είναι φυσικό υλικό με επεξεργασία που αντέχει στο χρόνο και τις καιρικές συνθήκες, σε εναρμόνιση με το περιβάλλον. Υπάρχουν σε διάφορες διαστάσεις, σχέδια και διατομές σύμφωνα με τις απαιτήσεις του

χώρου τοποθέτησης. Συνήθως το ύψος αυτού του τύπου περίφραξης δεν ξεπερνά τα 80 cm ωφέλιμο.

ΞΥΛΙΝΗ ΠΕΡΙΦΡΑΞΗ ΕΜΠΟΤΙΣΜΕΝΗ ΧΙΑΣΤΗ

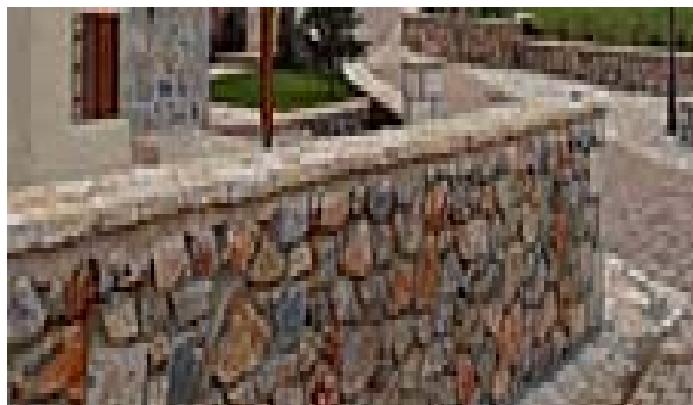

ΞΥΛΙΝΗ ΠΕΡΙΦΡΑΞΗ ΕΜΠΟΤΙΣΜΕΝΗ

Οι λιθοδομές διπλής ή μονής όψης είναι η καλύτερη λύση για δημιουργία αναβαθμών ή διαχωρισμούς χώρους ή περιμετρικά των οδών. Η αισθητική αυτής της λύσης είναι η καλύτερη καθώς και ανθεκτικότερη. Παράλληλα είναι δομικό στοιχείο για τις εκάστοτε κατασκευές. Το ίδιο αισθητικό αποτέλεσμα έχουμε και από την επένδυση μονής λιθοδομής σε τοιχεία.

Επένδυση σε τοιχείο

Λιθοδομές Διπλής και Μονής όψης.

Λιθοδομή μονής όψης με δημιουργία αναβαθμού.

Λιθοδομή μονής όψης για δημιουργία παρτεριού περιμετρικά από κτίριο.

7.3 Φωτισμοί, σήμανση

Για τη αποφυγή πολλαπλών εξαρτημάτων, διεργασιών, απλοποίηση διαδικασιών και ανταλλακτικών - αποθήκης αναλωσίμων, οι στύλοι για τη σήμανση των οδών, τη παροχή πληροφοριών και φωτισμού να είναι ενιαίο υλικό 2 τύπων: βαρέως και απλού για όπου χρειάζεται. Είναι καλαίσθητοι και έχουν παραδοσιακό ύφος που αρμόζει σε χώρους όπως περιγράφουμε. Το υλικό είναι αλουμίνιο ανθεκτικό και εύκολο στη μεταφορά και τοποθέτηση. Οι βαφές είναι ηλεκτροστατικές. Δεν απαιτείται συντήρηση.

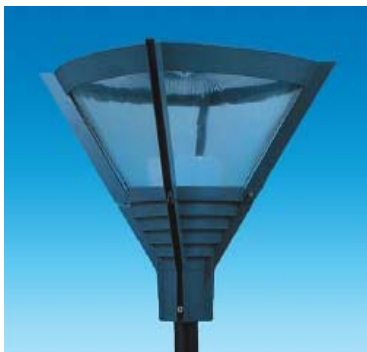

ΚΕΦΑΛΗ ΑΛΟΥΜΙΝΙΟΥ 3Φ ΜΕ ΦΑΝΑΡΙΑ 35 εκ.

ΦΑΝΑΡΙ ΕΞΑΓΩΝΟ 35 εκ. E1056

Σε χώρους παρκαρίσματος ή πλατείες χρειάζονται μεγαλύτερα φωτιστικά.

ΓΛΟΜΠΟΣ ΤΡΙΓΩΝΟ125W E1053

Πολύ καλή λύση χαμηλού φωτισμού δρόμων, μονοπατιών, σκαλοπατιών και κήπων είναι τα ηλιακά φωτιστικά. Παρέχουν αρκετό φωτισμό για τη διευκόλυνση της κυκλοφορίας εξοικονομώντας ενέργεια.

ΗΛΙΑΚΟ ΦΩΣ ΣΗΜΑΝΣΗΣ ΔΡΟΜΩΝ ΜΕ 3 ΛΕΥΚΑ LEDS ΜΟΝΗΣ ΠΛΕΥΡΑΣ

Αυτόνομο φωτιστικό κατάλληλο για κήπους, πεζοδρόμια, δρόμους, πλατείες, πάρκα, στάδια. Λειτουργεί σε όλες τις καιρικές συνθήκες.

ΗΛΙΑΚΟ ΦΩΣ ΣΗΜΑΝΣΗΣ ΕΔΑΦΟΥΣ ΜΕ 6 ΠΡΑΣΙΝΑ LEDS

Ιδανικό για δρόμους, πλατείες, δημόσιους χώρους, ανοικτά θέατρα, πάρκα, πισίνες, υπαίθρια μπαρ. Ανάβει αυτόματα την νύχτα. Εξέχει από το έδαφος....

ΗΛΙΑΚΑ ΦΩΤΙΣΤΙΚΑ ΚΗΠΟΥ ΑΝΟΞΕΙΔΩΤΑ

ΦΩΤΙΣΤΙΚΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΚΟΛΩΝΑΚΙ ΑΝΟΞΕΙΔΩΤΟ

ΔΕΙΚΤΗΣ ΟΔΩΝ ΔΙΠΛΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

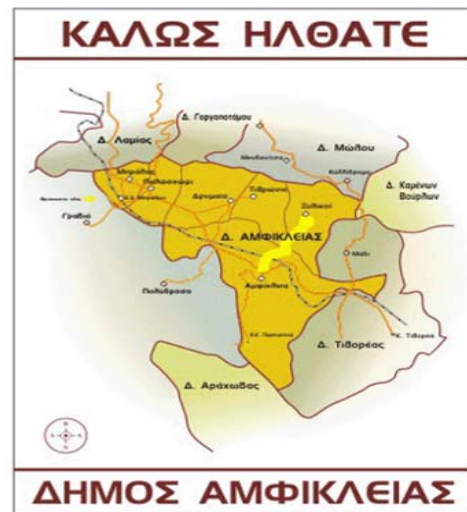

ΔΕΙΚΤΗΣ ΟΔΩΝ ΜΟΝΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

Στη περίπτωση των πινακίδων προστίθεται στο πάνω μέρος του στύλου μπρούτζινη μπίλια διαφοροποιώντας το σύνολο. Προσαρμόζονται όλων των τύπων οι πινακίδες όπως κατάδειξη κατεύθυνσης, ονομασίας δρόμου, επιγραφή, πληροφορία και κανόνα.

Στη κορυφή αντί για διακοσμητική μπίλια μπορεί να προσαρμοστεί μηχανισμός φωτισμού.

Στους ίδιους ορθοστάτες μπορούν να προσαρμοστούν επιγραφές με πληροφορίες στους περιηγητές, των ενοτήτων των διαδρομών καθώς και στις εισόδους και εξόδους των κεντρικών οδών της πόλης, που βρίσκονται κοντά στις διαδρομές ή τα μνημεία.

Επιγραφές του πιο κάτω τύπου είναι ενδεικτικές για θέσεις κοντά στα μνημεία φέροντας στοιχεία ονομασίας και χρονολογίας του Μνημείου. Μπορεί να είναι και επιτοίχιες στις εισόδους των μνημείων ή στα περίπτερα παρουσίασης.

Πινακίδα από Plexiglas

Πινακίδα μπρούντζινη σκαλιστή πάνω σε βάση ξύλου ή απομίμηση ξύλου.

7.4 Ξεκούραση, προβολή, αποκομιδή

Θα πρέπει στις διαδρομές να τοποθετούνται καθίσματα ξεκούρασης σε κοντινά διαστήματα. Προτιμότερα είναι τα τελευταία 3 σχέδια τα οποία σχεδιαστικά είναι σύγχρονα και με λιγότερες απαιτήσεις συντήρησης λόγω κατασκευής.

ΠΑΓΚΑΚΙ ΜΕ 5 ΞΥΛΑ

ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΣ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΜΕ ΞΥΛΕΙΑ

ΠΕΥΚΗΣ ΑΡΚΤΙΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ

1.580*624 Διαστάσεις

ΠΑΓΚΑΚΙ ΧΩΡΙΣ ΠΛΑΤΗ

ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΣ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΜΕ ΞΥΛΕΙΑ
ΠΕΥΚΗΣ ΑΡΚΤΙΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ

1.950*500 Διαστάσεις

ΠΑΓΚΑΚΙ ΙΡΟΚΚΟ ΜΕ 3 ΞΥΛΑ

ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΣ ΣΚΕΛΕΤΟΣ ΜΕ ΞΥΛΕΙΑ
ΙΡΟΚΚΟ

1.907*585 Διαστάσεις

ΠΑΓΚΑΚΙ ΜΕ ΜΕΤΑΛΛΙΚΟΥΣ
ΡΑΒΔΟΥΣ

ΜΕΤΑΛΛΙΚΟ ΠΑΓΚΑΚΙ

1.802*835 Διαστάσεις

ΕΜΠΟΤΙΣΜΕΝΟ ΚΙΟΣΚΙ ΜΕ ΠΑΓΚΑΚΙ
ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΕΤΑΙ ΑΠΟ ΕΜΠΟΤΙΣΜΕΝΗ ΞΥΛΕΙΑ
ΜΗΚΟΣ ΟΡΟΦΗΣ 2544mm
ΠΛΑΤΟΣ ΟΡΟΦΗΣ 1717mm

Το παγκάκι αντικαθίσταται με κρεμαστή ή επιδαπέδια πινακίδα.

ΕΜΠΟΤΙΣΜΕΝΟ ΞΥΛΙΝΟ ΚΙΟΣΚΙ

ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΕΤΑΙ ΑΠΟ ΕΜΠΟΤΙΣΜΕΝΗ ΞΥΛΕΙΑ
ΜΗΚΟΣ ΟΡΟΦΗΣ 2944mm
ΠΛΑΤΟΣ ΟΡΟΦΗΣ 1691mm

Το παγκάκι αφαιρείται.

Τα παγκάκια αφαιρούνται και αντικαθίστανται με πινακίδες.

ΕΜΠΟΤΙΣΜΕΝΟ ΤΕΤΡΑΓΩΝΟ ΚΙΟΣΚΙ

ΜΗΚΟΣ ΟΡΟΦΗΣ 3100mm
ΠΛΑΤΟΣ ΟΡΟΦΗΣ 3100mm

Με την ίδια τεχνική μπορούν να κατασκευαστούν πέργκολες διαφόρων διαστάσεων. Η σκεπή μπορεί να αντικατασταθεί από ξύλινες ράβδους.

Τα κιάσκια χρησιμοποιούνται για να στεγάσουν πληροφοριακό υλικό ή εκθέματα σε μόνιμη βάση στο ύπαιθρο. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως σταθμοί ελέγχου και πληροφοριών. Είναι από υλικό σε πλήρη εναρμονισμό με το περιβάλλον. Οι χρωματισμοί είναι διάφοροι και οι κατασκευές μπορούν να ανασχηματισθούν κατά το δοκού και τη χρήση.

Κάδοι αποκομιδής απορριμμάτων κατά μήκος των δρόμων και στους χώρους των περιφράξεων των αρχαιοτήτων καθώς και στα σημεία στάθμευσης και αναψυχής.

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΔΙΠΛΟ

300*676 Διαστάσεις

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΜΟΝΟ

300*488 Διαστάσεις

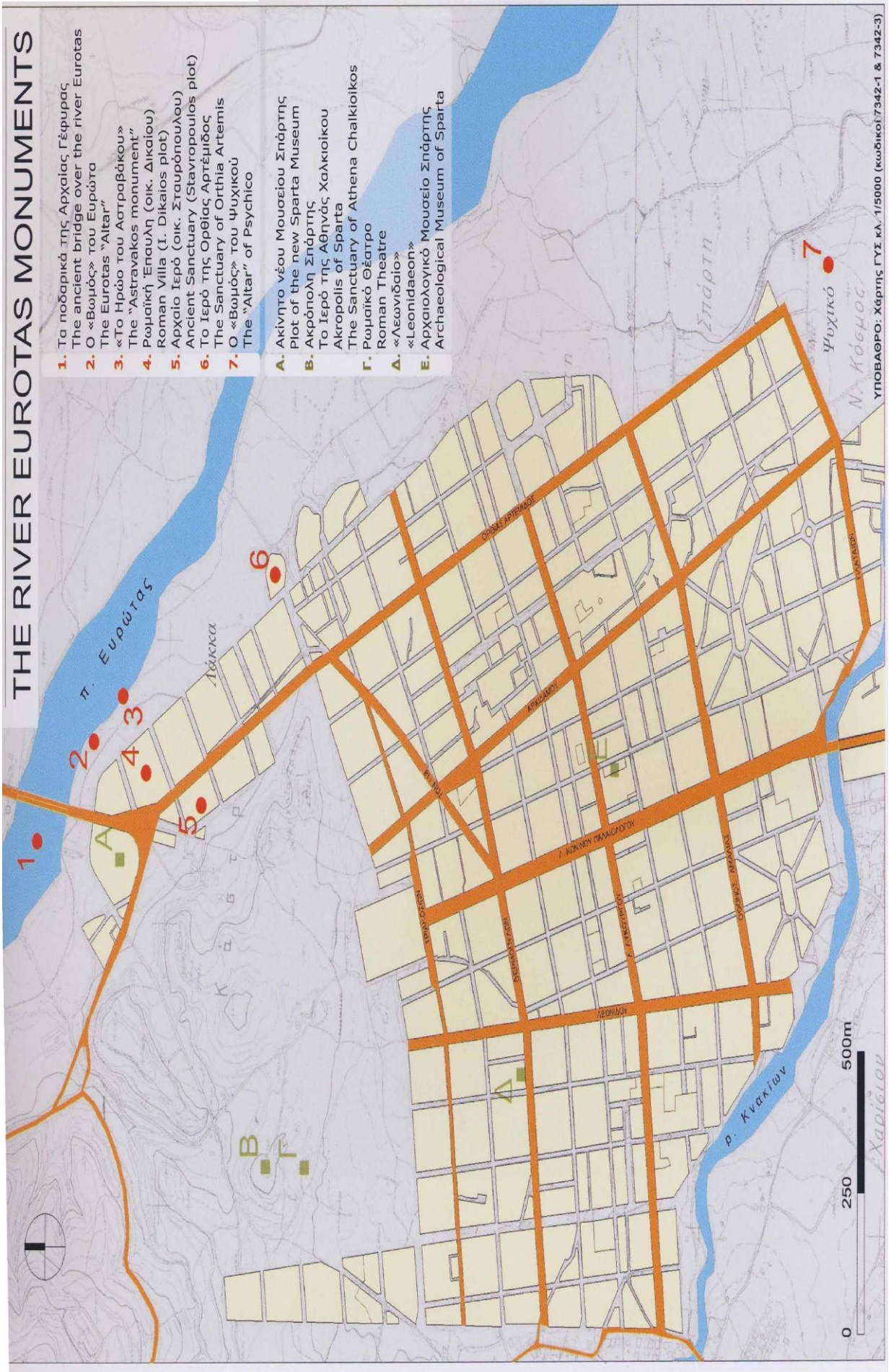

ΞΥΛΙΝΟ 300*404 Διαστάσεις

THE RIVER EUROTAS MONUMENTS

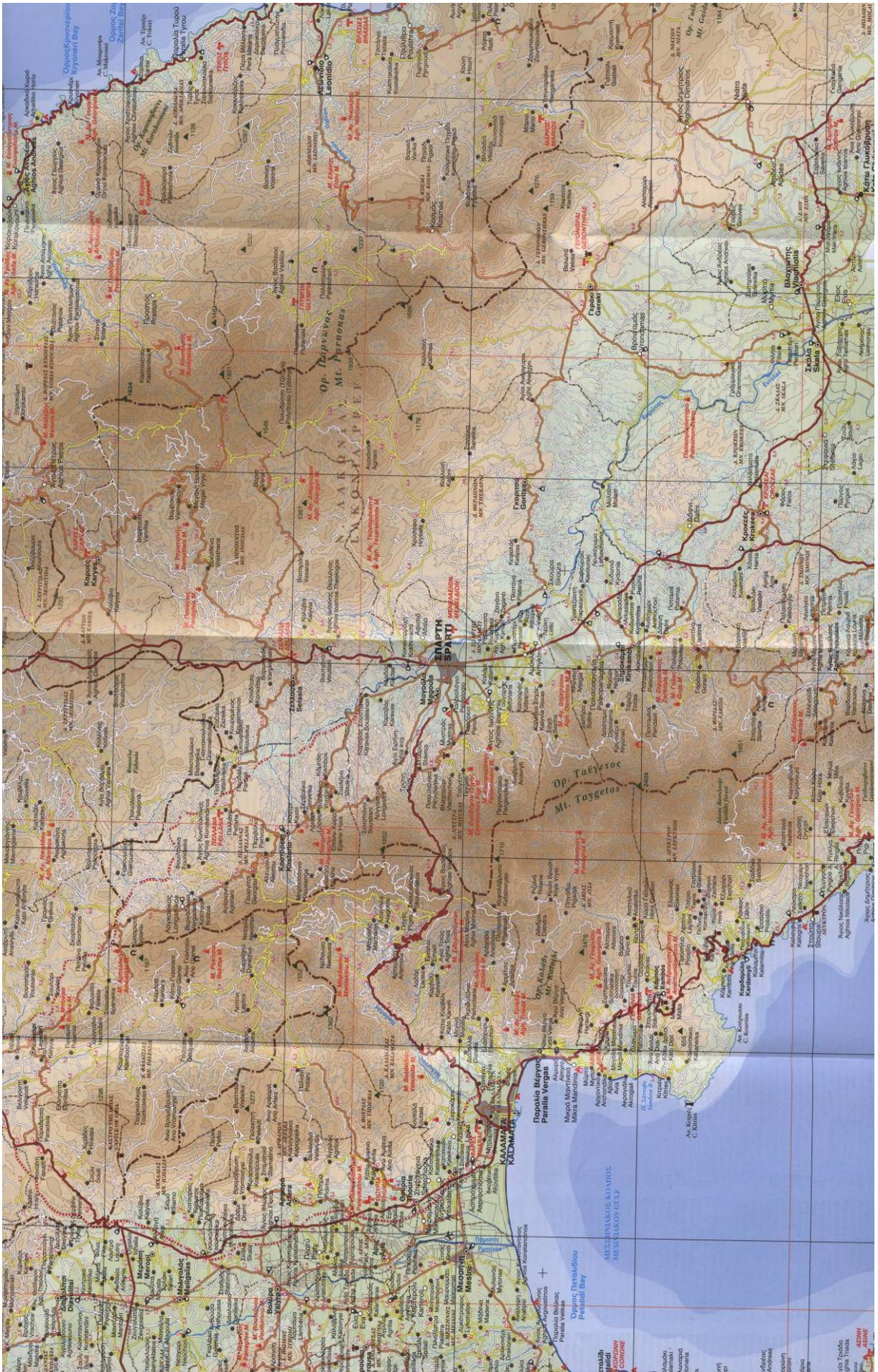
1. Τα ποταρικά της Αρχαίας Γέφυρας
The ancient bridge over the river Eurotas
2. Ο «Βωμός» του Ευρώτα
The Eurotas "Altar"
3. «Το Ηρώο του Ασπράβακου»
The "Astravakos monument"
4. Ρωμαϊκή Έπαυλη (οικ. Δικαίου)
Roman Villa (I. Dikaio's plot)
5. Αρχαίο Ιερό (οικ. Σταυρούλου)
Ancient Sanctuary (Stavropoulos plot)
6. Το Ιερό της Ορθίας Αρτέμιδος
The Sanctuary of Orthia Artemis
7. Ο «Βωμός» του Ψυχικού
The "Altar" of Psychico

- A. Ακίνητο νέου Μουσείου Σπάρτης
Plot of the new Sparta Museum
- B. Ακρόπολη Σπάρτης
To Ιερό της Αθηνάς Χαλκιοίκου
Akkropolis of Sparta
- Γ. Ρωμαϊκό Θέατρο
Roman Theatre
- Δ. «Λεωνίδαειο»
«Leonidaion»
- Ε. Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης
Archaeological Museum of Sparta

ΥΠΟΒΑΘΡΟ: Χάρτης ΓΥΣ κ.Α. 1/5000 (κωδικοί 7342-1 & 7342-3)

Βιβλιογραφία

Χ. Α. Χρήστου ΑΡΧΑΙΑ ΣΠΑΡΤΗ
Ελένη Ζαββου. Λακωνικόν Ημερολόγιον.
Αθανάσιος Θέμος, αρχαιολόγος
του Ν. Θεοδώρου στο "Απολλώνειο Φως"

Sites (internet), Συλλόγου Λακώνων επιστημόνων, Υπουργείο Πολιτισμού,
Υπουργείο Τουρισμού, Δήμος Σπάρτης.

Εταιρίες: Τσιμεντοδομή ΑΕ, Εξακουστίδης ΕΠΕ, Μάρμαρα ΑΕ,
CAPO GAMES ΑΕ, Τσολακίδης ΑΕ, Ηλεκτρονικά Βασιλειάδης ΕΠΕ
ΣΗΜΑ ΑΕ, ΔΡΥΑΔΕΣ ΑΕ.